

ΤΟ ΧΑΡΒΑΤΙ ΣΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1843-1853

Είναι ήδη γνωστή η περίπτωση του Χαρβατιού των πρώτων μεταπελευθερωτικών χρόνων. Κάποιος γάλλος φιλέλληνας, ο Roujoux (Ρουζού), αγόρασε το χωριό Χαρβάτι, έστησε μια πρωτόγνωρη για τα status της εποχής γεωργική μονάδα, με επαναστατικές καλλιέργειες και οργάνωση, αλλά τελικά απέτυχε. Οι διάφοροι μελετητές¹ την εντόπισαν από νωρίς. Το θέμα ήταν ιδιαίτερα θελκτικό. Και όμως, δεν έτυχε να μελετηθεί αναλυτικά. Αναφορές γίνονταν περιστασιακά.

Σε τούτη την εργασία, επιχειρείται μια παρουσίαση του θέματος με βάση ανέκδοτο αρχαικό υλικό. Είναι μια πτυχή της νεότερης ιστορίας των Μεσογείων, που θίγεται εισαγωγικά και οπωσδήποτε θα χρειαστεί παραπέρα ανάλυση και μελέτη.

Τα έγγραφα στα οποία βασίζεται η ανακοίνωση είναι από το Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας και το Αρχαιοφυλακείο του Συλλόγου Συμβολαιογράφων Αθηνών². Στο πρώτο, βρέθηκε το πλέον ενδιαφέρον που επιγράφεται «Σημειώσεις περί του κτήματος Χαρβατίου, 1855. Έγγραφα πέντε (5) μετά δύο σχεδιογραφημάτων του κτήματος συμπεριλαμβανομένων»³. Συντομογραφικά θα αναφέρεται «Σημειώσεις». Στο Αρχαιοφυλακείο, βρέθηκαν συμβόλαια πολύ ενδιαφέροντα που μαρτυρούν τους ιδιοκτήτες αλλά και την κατάσταση του κτήματος γενικά.

1. Το Χαρβάτι στην Τουρκοκρατία και την Επανάσταση

Η ονομασία του χωριού Χαρβάτι, σύμφωνα με την γνωστή βιβλιογραφία,

-
1. C. Leconte, *Étude Economique de la Grece*, Paris 1847, σ. 375, από Κ. Βεργόπουλος, Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, Εξάντας, Β' έκδ. Αθήνα 1975, σελ. 165· E. About, *La Grece Contemporaine* Hachette, Paris 1855, σελ. 120-121, πρβλ. E. Αμπού, Η Ελλάδα του Όθωνος, Η σύγχρονη Ελλάδα 1854, μτφ. Α. Σπήλιου, πρόλογος - επιμέλεια Τ. Βουρνάς, Αφοί Τολίδη, Αθήνα χ.χ., σ. 109.
 2. Στους προϊσταμένους και το προσωπικό των δύο Αρχείων οφείλω και από τη θέση αυτή να εκφράσω θερμές ευχαριστίες.
 3. Αρχείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, No 7018 (στο εξής Α.Ι.Ε.Ε.).

πρωτοσυναντάται στην Τουρκοκρατία⁴. Η ίδια εξ άλλου η λέξη Χαρβάτι θεωρείται τουρκική⁵. Η παλιότερη γνωστή αναφορά του χωριού είναι στα 1676, του Spon, που το καταγράφει μάλιστα «Αργατο»⁶. Μισό αιώνα αργότερα, στα 1729, το συναντάμε στα γραπτά του αρχαιόφιλου Fourmont, που θεωρεί ότι στη θέση του χωριού «Karbattos»⁷, βρισκόταν ο αρχαίος δήμος Υμηττού. Με ανάλογα κίνητρα, στα 1788, το αναφέρει και ο Stuart, πιστεύοντας ότι στην θέση του χωριού «Καρβάτον», βρισκόταν ο αρχαίος δήμος Γαργητού⁸.

Απ' τους γνωστούς χάρτες εξ άλλου, ο πρώτος που το σημειώνει είναι εκείνος του Stuart⁹. Λίγο αργότερα, στην πρώτη δεκαετία του 19ου αι., το σημειώνει στο χάρτη του και ο Leake¹⁰.

Φαίνεται ότι ήταν μικρό, ανοργάνωτο, τσιφλικοχώρι. Όσοι περιηγητές το αναφέρουν, το κάνουν συμπωματικά, γιατί άλλοι, που δεν το αναφέρουν, μνημονεύουν άλλα γειτονικά, το ίδιο ασήμαντα, όπως τη Γιαλού, το Πικέρι, την Κάντζα, το Μπάλα κ.ά.¹¹.

4. J. Spon, Voyage D'Italie de Dalmacie de Grece et du Levant fait aux Années 1675-76, τ. II, Lyon 1678, σ. 249.

5. Σχετικά με την προέλευση της λέξης, με σοβαρές πιθανότητες αλήθειας, δύο εκδοχές μπορούν να διατυπωθούν. Και στις δύο περιπτώσεις η προέλευση είναι τουρκική.

A. Από την λέξη Harab -ατ, -τι: ερείπια, καπηλειό (είναι δε γνωστό ότι υπήρχαν ερείπια στην περιοχή, βλ. W. Gell, The Itinerary of Greece; Containing one hundred routes in Attica, Boeotia, Phocis, Locris and Thessaly, London 1872, σ. 75), βλ. H. C. Hony, A Turkish - English Dictionary, B' ed., Oxford, London 1960, σ. 134· πρβλ. I. Χλωρός, Λεξικόν Τουρκο-Ελληνικόν, τ. Α', Κωνσταντινούπολις 1899, σ. 732· πρβλ. Δημ. Λουκάτος, Βαφτιστικά ονόματα και τοπωνύμια από αρχαιολογική επίδραση στις Μυκήνες, Ανατ. από Πελοποννησιακά, τομ: Γ', Αθήναι 1959, σ. 310, που αναφέρεται στην παλιά ονομασία του σημερινού χωριού Μυκήνες, που ήταν κι αυτού Χαρβάτι. Με το σκεπτικό αυτό (της τουρκικής προέλευσης του τοπωνύμιου Χαρβάτι) η χρονολόγησή του στα 1212 είναι παρακινδυνευμένη, βλ. Τ. Νερούτσος, Η Εκκλησία των Αθηνών επί Φραγκοκρατίας, Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τ. Δ', Αθήναι 1892, σ. 95.

B. Από την λέξη Hirvat: Κροατία, ο Κροάτης, βλ. H. C. Hony, A. Turkish..., ό.π., σ. 144. Ίσως αυτό να ήταν το όνομα κάποιου από τους πρώτους ιδιοκτήτες που να φανέρωνε την καταγωγή του. Υπέρ της άποψης ότι πρόκειται για όνομα «του ποτέ ιδιοκτήτημονος Χαρβάτης καλουμένου» ήταν και ο Δ. Σουρμελής, Τα Αττικά, Αθήναι, 1862, σ. 67-68.

6. J. Spon, Voyage..., ό.π., σ. 249.

7. H. Omont, Missions Archeologiques Françaises on Orient, Paris 1902, σ. 1090.

8. Βλ. J. Stuart - N. Revett, The Antiquities of Athens, τ. III, London 1762, σ. VII.

9. J. Stuart - N. Revett, ό.π.

10. Βλ. M. Leake, The demi of Attica, 2nd Ed., London 1841.

11. Χαρακτηριστικά ο Dodwell ενώ αναφέρει τη Κάντζα, το Μπάλα και το Γούπι δεν αναφέρει πουθενά το Χαρβάτι (βλ. E. Dodwell, Classical and Topographical Tour

Ήταν τσιφλικοχώρι και μάλιστα με τούρκο ιδιοκτήτη¹², αφού στα 1826 (Απρ.-Μάιος), όταν η Αττική βρισκόταν σε ελληνική κατοχή, το Χαρβάτι ήταν κτήμα εθνικό και η αρμόδια επιτροπή της Ανατολικής Στερεάς νοίκιαζε τις προσόδους του¹³. Τον Ιούλιο του '26 λεηλατήθηκε από το στρατό του Κιουταχί: «... έπιασαν εις το χωρίον Χαρβάτον... ολόκληραις φαμιλ-
λαιίς...»¹⁴.

Το 1830, όπως και οι άλλες οθωμανικές ιδιοκτησίες της Αττικοβοιωτίας και της Εύβοιας¹⁵, πουλιέται και το αγοράζει ο Κωνσταντίνος Σκυλίτσης. Αρκετά στοιχεία για την έκταση και τα περιεχόμενα του κτήματος βρίσκουμε στο σχετικό χοτζέτι¹⁶. Χαρακτηριστικά εκεί αναφέρεται ότι «...το εν Αττική κείμενον ζευγοστάσιον, Χαρβάτι λεγόμενον...» αποτελείται «...εκ δύο πύργων λιθίνων, οκτώ γεωργικών καταλυμάτων, τεσσάρων οικοπέδων, εικοσιτεσσάρων αλωνοπέδων, αερομύλου κρημισμένου, εβδομήκοντα ελαιοδένδρων και ύδατος ρέοντος μετά της δεξαμενής αυτού εις το Κάτω (;) Χαρβάτι. Και έτι, πύργου κατεδαφισμένου, εξ γεωργικών καταλυμάτων, δύο οικοπέδων, 12 αλωνοπέδων, εκατόν πενήντα ελαιοδένδρων και άλλων δένδρων καρπίμων και ακάρπων εις το Κάτω Χαρβάτι, και γαιών δεκαοκτώ ζευγαρίων...»¹⁷.

through Greece during the years 1801, 1805 and 1806, τ. Α', London 1819, σ. 528-9). Ο Rouqueville στο οδοιπορικό του μιλάει για το Γαργηττό, το Παπαγγελάκη, τη Γιαλού, όχι όμως και για το Χαρβάτι (βλ. F.C.H.L. Rouqueville, Voyage Dans La Grece, τ. 5, Paris 1820, σ. 94-5)· θα το αναφέρει στο σχετικό πίνακα που περιγράφει αναλυτικά τη διαδρομή του (βλ. ό.π.). Αναλυτική περιγραφή της διαδρομής του προς Βραάνα κάνει και ο Gell που αναφέρει και το χωριό «Kravata», (W. Gell, the Itinerary..., ό.π., σ. 75). Παρόλο που η αναφορά ή μη ενός χωριού από ένα περιηγητή δεν σχετιζόταν απόλυτα με το μέγεθος ή τη φήμη του χωριού, το Χαρβάτι ήταν σχεδόν πάνω στην διαδρομή τους όταν πήγαιναν προς Βραάνα ή Πόρτο-Ράφτη ή Σούνιο και λογικό ήταν να το κατέγραφαν. Απλώς τα χωριά στα οποία αναφερόμαστε έχουν περισσότερο το χαρακτήρα της κτηματικής περιφέρειας παρά το χαρακτήρα οικισμού. Ήσαν τσιφλίκια μέσα στα οποία κατοικούσαν σε υποτυπώδεις οικισμούς οι κολλήγοι καλλιεργητές τους.

12. Βλ. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία της Παιανίας και των ανατολικά του Υμηττού περιοχών, Αθήνα 1973, σ. 420.
13. Βλ. ΓΑΚ, Επιτρ. Αν. Ελλάδος, φ. 11 ε' πρβλ. Κ. Διαμάντης, Τα Ιστορικά έγγραφα του Αγώνος του 1821 των Γενικών Αρχείων του Κράτους εις περιλήψεις και περικοπές, Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, τ. 10, Αθήναι 1971, σ. 158-9, 178-9, 181.
14. Ν. Καρώρης, Ημερολόγιον πολιορκίας Αθηνών, από Απομνημονεύματα Αγωνιστών του 21, επιμ. εκδ. Ε. Πρωτοψάλτης, τ. 13, Αθήναι χ.χ., σ. 72.
15. Βλ. Κ. Πρίφτης, Η γαιοκτησία στην Αττική: το πέρασμα από τους Τούρκους στους Έλληνες (Αναφορά στα Μεσόγεια), Συμβολή 22 (1985), σ. 19-28.
16. Βλ. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία..., ό.π., σ. 420.
17. Βλ. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία..., ό.π.

2. Ο Roujoux

Πρόκειται για τον ιδιοκτήτη του κτήματος στην περίοδο 1843-1853. Γεννήθηκε στη Γαλλία το 1810 και απέκτησε βαθιά μόρφωση. Διδάχθηκε ελληνικά από τον Κοραή¹⁸. Φαίνεται ότι ανήκε στους Σαινσιμονιστές¹⁹.

Σκιαγραφώντας τον ο G. Eichthal (Ειχτάλ) γράφει χαρακτηριστικά: «...ουδέποτε είδα άνθρωπον της ηλικίας του τόσο μορφωμένον. Ένθερμος δημοκράτης, επολέμησε μανιωδώς εις τας οδούς των Παρισίων κατά τας ημέρας του Ιουλίου (1830). Τόση ήτο η έξαψίς του ώστε επί τινος μήνας διέμεινεν ως έξω φρενών. Τον έστειλαν εις την Ελλάδα δια να καθησυχάση εντελώς... Προσεκολληθή εις την Γαλλικην Πρεσβειάν αλλ' όχι επισήμως· προσέφερε δε μεγάλας υπηρεσίας χάρις εις την γνώσιν του της Ελληνικής γλώσσης, την τεράστιαν δραστηριότητά του και την επιδεξιότητά του εις τας μετά των εγχωρίων σχέσεις»²⁰.

Το 1834, μαζί με τον Ειχτάλ και τον Πονηρόπουλο διορίζονται στο Γραφείο της Πολιτικής Οικονομίας του υπουργείου Εσωτερικών²¹. Υπουργός ήταν ο γαλλοτραφής και γαλλόφιλος Κωλέττης. Πρέπει να εργάσθηκε εκεί μέχρι τα μέσα του '35²².

Δεν γνωρίζουμε τις δραστηριότητες που είχε την επόμενη οκταετία. Στα 1843 τον βρίσκουμε να είναι κτηματίας, ιδιοκτήτης του Χαρβατιού, κάτοικος Αθηνών²³. Το '46 έχει ήδη την ιδιότητα του Γαλλικού Πρόξενου στις Κυκλάδες, πάντα όμως κάτοικος Αθηνών²⁴.

18. Βλ. G. Eichthal, Οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα μετά το 1821, επιμ. Θ. Χ. Παπαδόπουλος, Μπάϊρον, Αθήνα 1974, σ. 42.

19. Βλ. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 10, 42. Η στάση του στα Ιουλιανά στο Παρίσι, το ρεύμα των Σαινσιμονιστών προς την Ελλάδα και η κατοπινή συμπεριφορά του, μας επιτρέπουν να διατυπώσουμε τέτοιες θέσεις.

20. Βλ. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 42.

21. Βλ. ΦΕΚ, 19/1834 (26 Μαΐου). «Δια του από 9 (21) Μαΐου Βασιλικού Διατάγματος διωρίσθησαν Σύμβουλοι εις το παρά τη επί των Εσωτερικών Γραμματεία συσταθέν γραφείον επί της Δημοσίου Οικονομίας οι Κύριοι: Νικόλας Πονηρόπουλος, Αλέξανδρος Ρουζιού, Γκουστάβος Ειχτάλ» πρβλ. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 41, 45.

22. Το σχετικό Γραφείο δεν πρέπει να επέζησε περισσότερο. Αυτό συνάγεται έμμεσα από την απομάκρυνση του Κωλέττη από την Κυβέρνηση και τον διορισμό του σαν πρεσβευτή στο Παρίσι (βλ. Πετρόπουλος και Αικ. Κουμαριανού, Περίοδος απόλυτης Μοναρχίας, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ', Αθήνα 1977, σ. 60) και από την παράλληλη εγκατάλειψη της προσπάθειας από τον Ειχτάλ. (βλ. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 91).

23. Βλ. συμβ. 19832/1843, Κ. Κοκίδης.

24. Βλ. συμβ. 1460/46, Κ. Κοκίδης· πρβλ. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018· πρβλ. M. Thouvenel, La Grece, du Roi Othon, Paris 1890, σ. 20, 23.

Ἄλλες ιδιοκτησίες του που γνωρίζουμε είναι το σπίτι στην Αθήνα επί της οδού Κυδαθηναίων²⁵ και κτήμα στην Αγία Τριάδα του Κεραμεικού²⁶.

Αναμείχθηκε με την πολιτική. Ἦταν φίλος και οπαδός φυσικά του Κωλέττη²⁷. Προεκλογικά, στις εκλογές του '47, περιόδευσε στη Μύκονο και Σίφνο όντας «απεσταλμένος εξ Αθηνών επί του ατμοπλοίου Τσακάλ και επιφορτισμένος την διά παντός αθεμίτου μέσου υπουργικήν επήρειαν των Βουλευτικών εκλογών όλου εν γένει του Αιγαίου...»²⁸.

Παντρεύτηκε την Ανθούσα (1817-1891) θυγατέρα του εύπορου Χρήστου Δημ. Παλάσκα²⁹ και έκανε 3 παιδιά: τη Μαρία, τον Ιωάννη και τη Σοφία ή κατά άλλη πηγή τη Νίνα, τον Ιούλιο και τη Λίζα³⁰. Ἄγνωστο γιατί, ο γάμος τους διαλύθηκε τον Ιούνιο του '53³¹. Λίγο μετά, στον ίδιο χρόνο, ο Ρουζού πέθανε³².

3. Το Κτήμα

Κατ' αρχήν, όπως φαίνεται μέσα από τα διάφορα έγγραφα, στην εποχή που αναφερόμαστε και για την περίπτωση των τσιφλικοχωριών, η έννοια του «κτήματος» και του «χωριού» ταυτίζονται³³. Το χωριό Χαρβάτι δηλαδή, δεν είναι το συγκεκριμένο οικιστικό συγκρότημα, αλλά η ευρύτερη περιφέρεια με τις καλλιεργήσιμες και μη εκτάσεις που ανήκουν στον ίδιο κύριο του κτήματος, καλλιεργούνται δε κατά βάση από τους κολλήγους που μένουν στον οικισμό.

Ο πρώτος κύριος του κτήματος στα μετεπαναστατικά χρόνια ήταν, όπως

25. Βλ. συμβ. 8517/51, Κ. Κοκίδης.

26. Βλ. Στ. Λυκούδης, Ολίγα τινά δια τον μέγαν του Ναυτικού μας ευεργέτην Λεων. Χρ. Παλάσκαν, Ανατ. Πρακτικών Ακαδημίας Αθηνών, Αθήναι 1938, σ. 26.

27. Βλ. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 36, 81· εφημ. Αιών, 31 Μαΐου 1847.

28. Εφημ. Αιών, 31 Μαΐου 1847.

29. Βλ. Στ. Λυκούδης, Ολίγα..., ό.π., σ. 36. Ἴσως απ' το όνομά της να ονομάσθηκε και η ομώνυμη περιοχή της Παλλήνης σήμερα.

30. Βλ. συμβ. 953/53, Δ. Σούτσος· πρβλ. Στ. Λυκούδης, Ολίγα..., ό.π., σ. 36.

31. Βλ. συμβ. 1164/53, Δ. Σούτσος. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι σε τέτοια εποχή η Ανθούσα τόλμησε να διαλύσει το γάμο. Ἴσως υπήρχαν εμπόδια ανυπέρβλητα. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι δεν μνημονεύουν τη διάζευξη οι «Σημειώσεις».

32. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

33. Αυτό γίνεται φανερό μελετώντας στα ΓΑΚ τους φακέλλους της Μικτής Επιτροπής, όπου τα διάφορα τσιφλίκια μεταβιβάζονταν σαν χωριά. Ο ('Ελληνας) αγοραστής δηλαδή, παίρνει από τον Οθωμανό στην κυριότητά του το κτήμα με καλλιεργήσιμες και μη εκτάσεις, μαζί δε και τον οικισμό. Δεν συμβαίνει το ίδιο βέβαια με τα άλλα (ελεύθερο-) χωριά που όχι μόνο δεν αγοράζονται αλλά αγοράζουν συνεταιριστικά τριγύρω τσιφλίκια.

αναφέρθηκε, ο Κωνσταντίνος Σκυλίτσης. Στα 1835 βρίσκουμε να ελέγχει τους τίτλους του «προικοδοτηθέντος αυτή κτήματος Χαρβάτι»³⁴, η κυρία Ρουάν, σύζυγος του Βαρόνου Ρουάν, πρεσβευτή της Γαλλίας στην Ελλάδα³⁵. Στα 1843 ο επίσημος Γάλλος Αλέξανδρος Ρουζού έχει γίνει ο νέος ιδιοκτήτης³⁶, προφανώς κατά τα 2/3 εξ' αδιαιρέτου, αφού 3 χρόνια αργότερα αγοράζει από τον πλοίαρχο Αρμάνδο Ιωσήφ Βρουάτ έναντι 40.146 δραχμών το υπόλοιπο 1/3³⁷.

Το κτήμα Χαρβάτι είχε κινήσει το γαλλικό ενδιαφέρον από πολύ νωρίς. Ήταν κοντά στην Αθήνα —«εις απόστασιν 3 ωρών οδοιπορίας, ήτοι 1ω και 15' αμάξης»³⁸— εύφορο —«γή μελανόχρους, παχυτάτη και βαθυτάτη φημιζόμενη ως η ευφοροτέρα της Αττικής»³⁹— που προσφερόταν για να οργανώσουν εκεί τις γεωργικές αποικίες τους οι Γάλλοι φιλόδοξοι επιχειρηματίες.

Τα όριά του όπως περιγράφονται στις «Σημειώσεις» ήσαν τα εξής: «...από μεν των ανατολών αι γαίαι του Πικερμίου και του Δραφίου, χωριζόμεναι διά λόφων και χαραδράν, από τον βορράν αι ακράρειαι του Πεντελικού όρους ανήκουσαι εις το Μοναστήριον Πεντέλης, από δυσμών μεγάλη φάραγξ, από δε νότου η εξ Αθηνών διά του Σταυρού εις Σπάτα άγουσα οδός, ήτις εκείθεν αποχωρίζει το κτήμα Κάντζιας και τέλος πλατεία τις κοιλάς αμπελόφυτος ανήκουσα όλη εις το Χαρβάτιον και πέραν της οποίας εκτείνεται το κτήμα Γιαλού»⁴⁰.

Η συνολική έκταση ήταν 25.000⁴¹ ή κατ' άλλη πηγή⁴² 43.000 στρ. Από αυτά καλλιεργήσιμα ήσαν τα 14.000 - 15.000 στρ.⁴³ Υδρευόταν με χειμάρρους και με πηγάδια. Ένα μεγάλο αρτεσιανό στο μέσο του οικισμού άνοιξε το 1847 ο Ρουζού, σε βάθος 37 μ.⁴⁴ Λίγες δεκαετίες αργότερα, ο Milchhöfer θα βρει σημάδια από οργανωμένο δίκτυο ύδρευσης και άρδευσης, υδατόπυργο και ανεμόμυλο⁴⁵.

34. ΓΑΚ, Μικτή Επιτροπή, φ. 31.

35. Δε στάθηκε δυνατό να γίνουν γνωστά περισσότερα για την κυρία Ρουάν, ούτε για τη σχέση της με τον Κων. Σκυλίτση ή την κυρία Ελένη Αργυροπούλου που αναφέρουν οι «Σημειώσεις».

36. Βλ. συμβ. 19832/43, Κ. Κοκίδης. Αυτή τη χρονολογία αναφέρουν και οι «Σημειώσεις» ότι αγόρασε το κτήμα ο Ρουζού, γράφουν όμως ότι το αγόρασε από την Ελένη Αργυροπούλου που ούτε αυτό στάθηκε δυνατό να διασταυρωθεί.

37. Βλ. συμβ. 1460/46, Κ. Κοκίδης.

38. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

39. Βλ. ό.π.

40. Βλ. ό.π.

41. Βλ. ό.π.

42. Βλ. συμβ. 8466/53, Αργ. Πέπας.

43. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018· συμβ. 8466/53, Αργ. Πέπας.

44. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

45. Βλ. Α. Milchhöfer, Karten von Attika, Erläuternder Text. Heft III-IV, Berlin 1889, σ. 36.

Στα 1855 από τα 14.000 καλλιεργήσιμα στρέμματα, καλλιεργημένα ήταν μόνο τα 4.000 στρέμματα. Τα 3.500 σπέρνονταν με δημητριακά, τα υπόλοιπα ήταν αμπελώνες, λαχανόκηποι⁴⁶ κλπ. Διάσπαρτα στο κτήμα επίσης βρίσκονταν: 200 ελαιόδενδρα, 250 αγριελιές, 350 άγλαδιές, 65 αμυγδαλιές, 30 βελανιδιές, 1000 περίπου γκοριτσές και 5.000 πεύκα⁴⁷. Όταν ο Ρουζού αγόρασε το κτήμα οι καλλιεργούμενες εκτάσεις ήταν ελάχιστες. Τις πρωτοάνοιξε με 8 μεγάλα άροτρα που είχε ειδικά παραγγείλει στη Μασσαλία. Τα έσυραν 5 ή 6 μερικές φορές και 8 ίπποι ή ημίονοι και όργωναν μέχρι βάθους ενός ποδιού. Κάθε χρόνο ανοίγονταν 400-500 στρ. και σπέρνονταν κάθε χρόνο, χωρίς τη παραδοσιακή διετή⁴⁸ αγρανάπαυση. Υπήρχαν 2 γάλλοι «αγροκόμοι» που έδιναν εξ άλλου, σε απομίμηση των μεγάλων, άλλα μικρότερα άροτρα, που φτιάχτηκαν στην Αθήνα και ήταν κατάλληλα για τις τακτικές ετήσιες καλλιέργειες⁴⁹.

Μέσα στο κτήμα κατοικούσαν 25 οικογένειες. Απ' αυτές οι 18 ήταν γεωργικές, οι 3 ποιμενικές και οι υπόλοιπες ξυλοτόμων, σιδηρουργών κλπ.⁵⁰ Ο πληθυσμός, καθώς αναφέρεται στις «Σημειώσεις» τον καιρό της ακμής του κτήματος υπερεπαρκούσε, αφού η παραγωγικότητα είχε εξαπλασιαστεί με τα νέα καλλιεργητικά συστήματα. Μετά το θάνατο του Ρουζού όμως και την επιστροφή στα παραδοσιακά καλλιεργητικά συστήματα, ο ίδιος πληθυσμός ανεπαρκούσε, επικουρούμενος από Σπαταναίους και Λιοπεσιώτες.

Η δημογραφική εξέλιξη του χωριού κοντά στην περίοδο που αναφερόμαστε ήταν η εξής:

1835 ⁵¹	οικογένειες	18	κάτοικοι	89
1844 ⁵²	»		»	166
1879 ⁵³	»		»	155

Οι κάτοικοι ήταν κολλήγοι⁵⁴ (μορτίτες), χωρίς να έχουν καμιά ιδιοκτησία. Η γη, τα κτίρια και οι καλλιέργειες ανήκαν στον ιδιοκτήτη. Ακόμα και η περίπτωση της ενοικίασης επανειλημμένα τους είχε αποκλειστεί. Τα σπι-

46. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

47. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας.

48. Βλ. Εφημερίς της Ελληνικής Γεωργίας, Α' (1855), σ. 73.

49. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018. Ενδιαφέρον σχόλιο για τα παραδοσιακά άροτρα που χρησιμοποιούσαν στην Ελλάδα σε σχέση με εκείνα της Ευρώπης, βλ. Στατιστική της Γεωργίας, Γραφείον Δημοσίου Οικονομίας, Αθήναι 1864, σ. ε' και στ'.

50. Βλ. ό.π.

51. Βλ. ΦΕΚ., 17/1835 (11 Νοεμ.).

52. Βλ. Ι. Σταματάκης, Πίναξ χωρογραφικός της Ελλάδος, Αθήναι 1846, σ. 1.

53. Στατιστική της Ελλάδος, Πληθυσμός 1879, Αθήνα, σ. 4.

54. Σχετικά με το κολληγικό σύστημα βλ. Κ. Βεργόπουλος, Το αγροτικό..., ό.π., σ. 126 κ.ε.

τια τους τα είχε φτιάξει απ' την αρχή ο Ρουζού. Ήταν εικοσιπέντε ζευγαρό-σπιτα «... ισόγεια λιθόκτιστα, και ασβεστόκτιστα, σκεπασμένα με πίτουρα, με πάτερα και κεράμους...»⁵⁵, μαζί με σταύλους, αχούρια, πατητήρια και τα άλλα παραρτήματα. Βρίσκονταν το ένα δίπλα στο άλλο σχηματίζοντας κύκλο. Ο κύκλος είχε τρία ανοίγματα ή εξώπορτες: ανατολικά, δυτικά και νοτινά. Στο κέντρο του κύκλου υπήρχε παλαιός πύργος που μετασκευάστηκε και χρησιμοποιόταν για σπίτι του επιστάτη. Εκτός του κύκλου και ανατολικά υπήρχε άλλο μικρότερο συγκρότημα με 8 κτίσματα. Ακόμα ανατολικότερα ήταν τα αλώνια, λιθοστρωμένα, που απλώνονταν σε έκταση 3 στρεμμάτων.⁵⁶

Στα βουνά του οικισμού υπήρχε ναϊσκος, η Παναγία⁵⁷, και βορινά του ναϊσκου, 120 μέτρα από τον οικισμό, σε ύψωμα βρισκόταν «κομποτάτη και μεγαλοπρεπής οικία»⁵⁸ του κυρίου του κτήματος. Οι Χαρβατιώτες την ονόμαζαν Παλάτι. Κτίστηκε το 1845 με ντόπια πέτρα. Κτίσμα νεοκλασσικό, πιθανότατα ξένου αρχιτέκτονα⁵⁹. Χαρακτηριστικά περιγράφεται στις «Σημειώσεις»: «...περιέχει δωμάτια δώδεκα, ευρύχωρα, ομόποδα, τα πλείστα εστιοθήρμαστα, ευθέως και συμμετρως διανεμημένα. Κατά μέσον της ωριαίας προσόψεως, ο πρόδομος μέγιστος, αφιδωτός και υελοφεγγής και όπισθεν τούτου η αίθουσα επίσης μεγάλη και ευπρεπής: υπό την πρώτην ταύτην στέγην, κειμένην εις ύψος 10 ποδιών υπέρ το έδαφος, υπάρχουνσι κατώγεια φωτεινά, παρομοίως διηρημένα, δεχόμενα τροφάς απείρους και προμηθείας: εκατέρωθεν της οικίας εξ ανατολών και δυσμών υπάρχουνσι αυλαί και οικοδομαί δύο περιέχουσαι η μεν το ιπποστάσιον και τον αμαξώνα, η δε τα μαγειρεία και το πλυστήριον»⁶⁰. Η έκταση της οικίας ήταν 1060 τετρ. πή-

55. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας.

56. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018.

57. «Προς άρκτον του χωριού μεταξύ των οικιών των χωρικών και της μεγάλης οικίας του κυρίου του κτήματος υπάρχει εκκλησία τιμωμένη «η Παναγία» συγκειμένη εκ πεντήκοντα πέντε τετραγωνικών πήχεων», συμβ. 8466/53, Α. Πέπας: πρβλ. Α. Milchhöfer, Antikenbericht aus Attika, Athen. Mitt. XII (1887), σ. 86· πρβλ. Α. Milchhöfer, Karten..., ό.π., σ. 36. Στην εκκλησία αυτή εκκλησιάζονταν και είχαν για κεντρική του χωριού οι χωρικοί, βλ. Πρωτόκολλο Γάμων Αρχιεπισκοπής Αθηνών (1834 κ.ε.): πρβλ. Κ. Πρίφτης, Απ' το Λιόπεσι του 19ου αιώνα: η Εκκλησία, Παιανιακά Μελετήματα, έκδοση Επιμορφωτικού Συλλόγου Παιανίας, Παιανία 1987, σ. 156.

58. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των σήμερα επιζώντων γεροντοτέρων του χωριού, η οικία διατηρείτο μισοκατεστραμμένη μέχρι πριν τον πόλεμο. Στη θέση της βρίσκεται σήμερα ο ναός του Αγίου Τρύφωνα.

59. Ακόμη αυτή την εποχή οι ξένοι αρχιτέκτονες εξακολουθούν να είναι οι κύριοι σχεδιαστές των νέων οικοδομημάτων. Ένας λόγος περισσότερο που ο ιδιοκτήτης δεν ήταν Έλληνας. Βλ. Ιω. Τραυλός και Αγ. Κούκου, Πολεοδομία και Αρχιτεκτονική, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική, τ. ΙΓ', Αθήνα 1977, σ. 519-528.

60. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018. Αναλυτική περιγραφή της οικίας γίνεται επίσης στο συμβ. 8466/53, Α. Πέπας.

χεις, δηλαδή 600 τετρ. μέτρα περίπου. Μαζί με τον κήπο καλυπτόταν ενάμισο στρέμμα. Ο κήπος ήταν περιτοίχιστος με τρεις κιγκλιδωτές εξώπορτες («φυλώνες»). Η μια έφερνε στο δρομίσκο προς τον οικισμό, η άλλη στον αμαξώνα και η τρίτη και κεντρική στον δενδρώνα. Μια έκταση 6 στρ. κατάφυτη με καρποφόρα δένδρα, όλα ευρωπαϊκά: 70 αμυγδαλιές, 57 μουριές και 18 αγλαδιές.

Ανατολικά της οικίας υπήρχε άλλος ναΐσκος «βυζαντινής εποχής» ο 'Αγιος Νικόλαος⁶¹. Μέσα στο κτήμα στα δυτικά, στη θέση Καλιμπάκι, βρίσκονταν δύο άλλοι ερειπωμένοι ναοί, ο 'Αγιος Αθανάσιος⁶² και ο 'Αγιος Ιωάννης⁶³. Έμμεσα, τέλος, αναφέρονται δύο ακόμη ναοί του κτήματος, ο 'Αγιος Δημήτριος⁶⁴ και η Αγία Παρασκευή⁶⁵.

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα στοιχεία αντλούνται από τις «Σημειώσεις» σχετικά με την εργασιακή σχέση που υπήρχε ανάμεσα στον κύριο του κτήματος και τους κολλήγους.

Η συμφωνία ήταν η εξής⁶⁶: από την συνολική παραγωγή των σιτηρών αφαιρείται η δεκάτη και ο δημοτικός φόρος (3%). Από το υπόλοιπο αφαιρείται όσο χρειάζεται για τους σπόρους της επόμενης χρονιάς και αυτό που θα μείνει το μοιράζεται ο ιδιοκτήτης με τους κολλήγους.

Αντίθετα, η παραδοσιακή συμφωνία των κολλήγων με τους τσιφλικάδες, όπως μετά την δεκαετία 1843-53 ίσχυσε και στο Χαρβάτι, ήταν η εξής: ανεξάρτητα από το ποσό των σιτηρών που συνολικά θα παραχθεί, οι κολλήγοι δίνουν πρώτα τους φόρους, μετά στον ιδιοκτήτη ποσό ίσο ή μιάμιση φορά περισσότερο από το σπόρο που είχαν σπείρει (ανάλογα με το είδος των σιτηρών), το γεώμορο δηλαδή, και το υπόλοιπο μένει δικό τους.

Στον παραδοσιακό τύπο συμφωνίας λείπει από τον τσιφλικά το κεφάλαιο

-
61. Συμβ. 8466/53, Α. Πέπας· πρβλ. Α. Milchhöfer Karten..., ό.π., σ. 36· Κ. Πρίφτης, Από το Λιόπεσι..., ό.π., σ. 156.
 62. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας· Α. Milchhöfer, Antikenbericht..., ό.π., σ. 85· Α. Milchhöfer Karten..., ό.π., σ. 36.
 63. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας· Πρωτόκολλο Γάμων Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 1852, ά.α. 2· Κ. Πρίφτης, Από το Λιόπεσι..., ό.π., σ. 156.
 64. Βλ. Πρωτόκολλο Γάμων Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 1858, ά.α. 323. Διατηρείται η επιφύλαξη μήπως πρόκειται για δεύτερη υπόσταση κάποιας από τις προνημονευθείσες εκκλησίες, ή μήπως σημειώθηκε ότι ο γάμος έγινε στο Χαρβάτι από παραδρομή.
 65. Βλ. Πρωτόκολλο Γάμων Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 1847, ά.α. 255. Στο γάμο αυτό πάνυμφος είναι ο ίδιος ο Ρουζού. Και εδώ διατηρείται η επιφύλαξη μήπως πρόκειται για δεύτερη υπόσταση άλλης γνωστής εκκλησίας αφού ούτε αυτή ούτε η προηγούμενη αναφέρονται σε παράλληλη πηγή.
 66. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018. Λεπτομέρειες για τις συμφωνίες στο διάστημα 1836 - 1854 βλ. συμβ. 3476/36, Κ. Πιτάρης, συμβ. 2495/36, Κ. Πιτάρης, συμβ. 1710/39, Κ. Πιτάρης, συμβ. 1711/39, Κ. Πιτάρης, συμβ. 19832/43, Κ. Κοκίδης, συμβ. 20636/44, Κ. Κοκίδης, συμβ. 335/54, Δ. Σούτσος· πρβλ. Στατιστική της Γεωργίας..., ό.π., σ. 89.

που μπορούσε να προκαταβληθεί για σπόρους. Συνήθως ο ιδιοκτήτης διέθετε μόνο τη γή, ενώ ο κολλήγος διέθετε το σπόρο και τη δουλειά. Το γεώμορο που αναλογούσε στον πρώτο ήταν ποσό σε είδος ίσο με τον σπόρο που χρειάστηκε, αν επρόκειτο για στάρι, ή μιάμιση φορά περισσότερο αν ήταν βρώμη ή κριθάρι⁶⁷.

Όπως φαίνεται από τις «Σημειώσεις» στους πίνακες Α και Β, οι απολαβές του ιδιοκτήτη με την παραδοσιακή συμφωνία ήταν μειωμένες όταν αυξανόταν η παραγωγή, ενώ με το σύστημα Ρουζού όσο αυξανόταν η παραγωγή κέρδιζε περισσότερα ο ιδιοκτήτης.

4. Η αποτυχία

Τι ήταν όμως αυτό που εμπόδισε αυτήν την τόσο μελετημένη και καλοστημένη επιχείρηση του επιδέξιου Γάλλου επενδυτή να προοδεύσει; Γιατί να πεθάνει «κατεστραμμένος και καταχρεωμένος»⁶⁸ και τόσο γρήγορα η πρότυπη γεωργική μονάδα να επιστρέψει στους παραδοσιακούς αργούς ρυθμούς παραγωγής;

Οι πληροφορίες που μας δίνουν οι «Σημειώσεις» είναι πάλι διαφωτιστικές. «Αι βαρείαι δαπάναι της τοιαύτης καλλιεργείας, γενόμεναι μετά ζήλου υπερβολικού και πριν ή αναπληρωθώσι τουλάχιστον τι μέρος υπό της προοδευτικής αυξήσεως των εισοδημάτων, μάλιστα δε προπετής και απερίσκεπτος οικοδόμησις πολυτελούς ενταύθα οικίας, απερρόφησαν τα χρηματικά κεφάλαια του ιδιοκτήτου· επισυμβάντων δέ τινών ατυχημάτων πολιτικών τα οποία την προσοχήν του απέσπασαν εκ του κτήματος και ανάγκασαν αυτόν να προσδράμη εις επιζήμια κτήματα, η κυρία Ρουζού αποθανότος τούτου, περιέπεσεν αφηνιδίως εις δυσκολίας δεινάς, τας οποίας ταχέως ηύξησε, η απληστία των δανειστών. Κατασχέσεις δικαστικάί επί των γεννημάτων, επί των ζώων και επ' αυτών των αρότρων ενέκρωσαν εν πρώτοις την καλλιέργειαν, ήτις επανήλθεν έπειτα εις την γηπιώδη ατεχνία, όπου είναι συνήθως σήμερον εν τη άλλη Αττική και Ελλάδα»⁶⁹.

Ο Ρουζού, όπως φαίνεται από άλλα παράλληλα έγγραφα, το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου που χρησιμοποίησε για την αγορά και ανάπτυξη του κτήματος στο Χαρβάτι, το δανείστηκε ή ήταν από τα προικώα της γυναίκας του. Το «αρκετά σημαντικό κληροδότημα και ο αρκετά καλός μισθός»⁷⁰ που προβάλλει ο About ότι χρησιμοποίησε ο Ρουζού για να «προκαταβάλει κεφά-

67. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018. Για το κολληγικό σύστημα στα τσιφλίκια της εποχής αυτής γενικά, βλ. Κ. Βεργόπουλος, Το αγροτικό..., ό.π., σ. 126-133.

68. Ε. Αμπού, Η Ελλάδα..., ό.π., σ. 109.

69. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018.

70. Ε. Αμπού, Η Ελλάδα..., ό.π., σ. 109.

λαια στους χωρικούς του και να αγοράζει καλύτερα εργαλεία»⁷¹, μέρος μόνο των αναγκών θα κάλυπταν.

Γνωρίζουμε ότι το 1/3 του κτήματος που αγόρασε το 1846 από τον συμπατριώτη του Βρουάτ, εξακολουθούσε και μετά το 1852 να τό'χει απλήρωτο⁷².

Γνωρίζουμε ότι διατηρούσε ανοικτό λογαριασμό με τον δανειστή Χρήστο Τουφεξή, που τον Ιανουάριο του 1851 έφτασε τις 47.000 δρχ. Για την εξόφληση αυτού του χρέους δεσμεύτηκε ολόκληρη η παραγωγή του 1851, '52 και '53, εκτός από την ποσότητα που χρειαζόταν για σπόρους⁷³.

Σημαντικά χρέη είχε ακόμη στην εταιρεία «Δ. Ειχτάλ» που έδρευε στο Παρίσι και στον Κ. Κυριακόπουλο δανειστή⁷⁴.

Όταν διαλύθηκε ο γάμος του, τέλος, με την Ανθούσα (Ιούνιος 1852)⁷⁵, βρέθηκε δεσμευμένο το άλλο 1/3 του κτήματος, αφού ήταν υποθηκευμένο στην κυρία Ρουζού «προς ασφάλεια της προικός της»⁷⁶.

Τα πολιτικά πράγματα κατά πάσα πιθανότητα επηρέασαν και αυτά την κοινωνικοοικονομική θέση του. Ο θάνατος του Κωλέττη το 1847 και η πολιτική αστάθεια που ακολούθησε, έφεραν σε δυσμενή κατάσταση το γαλλόφιλο κόμμα⁷⁷ και ο Ρουζού ίσως έχασε τις κυβερνητικές προσβάσεις του. Δεν γνωρίζουμε όμως τι υπονοούν οι «Σημειώσεις» με τη φράση «...επισυμβάντων δε τινών πολιτικών ατυχημάτων... ηνάγκασαν αυτόν να προσδάμη εις επιζήμια κτήματα...»⁷⁸. Μήπως υπήρχαν καλλιέργειες ή αγορές που δεν γνωρίζουμε;

Με τα γνωστά ωστόσο σε μας στοιχεία η τελική αποτυχία του εγχειρήματος δεν πρέπει να 'ταν απρόσμενη.

Ικανός και φιλόδοξος ο Ρουζού, φλεγματικός και υπερόπτης, μεγαλωμένος κάτω από εντελώς διαφορετικές συνθήκες, φαίνεται ότι δεν μπόρεσε ποτέ να εκτιμήσει σωστά τις καταστάσεις στο νεοελληνικό κράτος. Το αγάπησε και έγινε μόνιμος κάτοικός του. Μόλις του δόθηκε η ευκαιρία, όπως του δόθηκε, θέλησε να πραγματώσει τελικά τα σχέδια που είχαν καταστρώσει απ' την αρχή με τον φίλο του και ομοϊδεάτη Ειχτάλ. Πίστευαν ότι οι Έλληνες ευχαρίστως θα έβλεπαν «αποικίας και μάλιστα βιομηχάνων»⁷⁹ να

71. Ε. Αμπού, Η Ελλάδα..., ό.π., σ. 109.

72. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας.

73. Βλ. συμβ. 8517/51, Κ. Κοκίδης.

74. Βλ. συμβ. 8466/53, Α. Πέπας. Δεν γνωρίζουμε αν η Εταιρεία Δ. Ειχτάλ έχει καμιά σχέση με τον G. Eichthal.

75. Βλ. συμβ. 1164/53, Δ. Σούτσος.

76. Ό.π.

77. Βλ. Ιω. Πετρόπουλος και Αικ. Κουμαριανού, Περίοδος..., ό.π., σ. 130-132, 135, 144.

78. Α.Ι.Ε.Ε., No 7018.

79. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 43.

εγκαθίστανται στην Ελλάδα, και δεν θα ήσαν αρνητικοί «και εις αποικίας «γεωργικάς...»⁸⁰. Φιλοδοξία και πρόθεση των Γάλλων που έφτασαν στο νεοσχηματισμένο ελληνικό κράτος⁸¹ ήταν να εισάγουν επιστημονικούς τρόπους γεωργικής καλλιέργειας. Σύμφωνα με την ιδεολογία του Σαινσιμονισμού, την οποία ακολουθούσαν οι περισσότεροι απ' αυτούς, επεδίωκαν τη δημιουργία ενός βιομηχανικού κράτους κατευθυνόμενου από τη σύγχρονη επιστήμη. Στα πλαίσια αυτά έβλεπαν και τη γεωργική «βιομηχανία»⁸².

Δε φαίνεται να έκανε τους οικονομικούς υπολογισμούς σωστά όμως ο Ρουζού.

Γάλλος περιηγητής⁸³ που πέρασε από την Αττική γύρω στα 1870, αποδίδει την αποτυχία στην αφροντισιά της κυβέρνησης, περισσότερο δε στις ληστείες και τις κλοπές των ντόπιων⁸⁴. Βλέποντας κάποια δόση αλήθειας και σ' αυτή την άποψη, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να τη δεχθούμε σαν τη βασική αιτία.

Ο καθηγητής Κ. Βεργόπουλος στην κλασική πλέον μελέτη του «Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα» κάνει μια άλλη καταγραφή των αιτιών της αποτυχίας του γαλλικού αυτού εγχειρήματος. Η βαρύτετη δεκάτη, η φυγή των χωρικών που έβρισκαν «συμφερότερο να επιδίδονται στις φυτείες έστω και επί των εθνικών γαιών, τα υπερβολικά έξοδα των συγχρόνων καλλιεργητικών εργαλείων και πάντως το γεγονός ότι η τιμή των εισαγομένων σιτηρών ευθυγραμμίζονταν μέσω ενός κινητού δασμού με εκείνη των εγχωρίων σιτη-

80. G. Eichthal, Οικονομική..., ό.π., σ. 43.

81. Σχετικά με το ενδιαφέρον των Γάλλων για το νεοπαγές Ελληνικό κράτος, βλ. Δ. Θέμελη - Κατηφόρη, Το Γαλλικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα στην περίοδο του Καποδίστρια 1828-1831, Επικαιρότητα, Αθήνα 1985, σ. 200.

82. Σχετικά με τη θεωρία του Saint Simon, βλ. Β. Φίλιας, Κοινωνικά συστήματα, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1977, σ. 75-77. Σχετικά με τη δραστηριότητα των Σαινσιμονιστών την εποχή αυτή στην Ελλάδα, βλ. Κ. Μοσκόφ, Εισαγωγή στην Ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης, Θεσ/νίκη 1975, σ. 148-150.

83. Βλ. Le Tour du Monde, 1872, σ. 343.

84. «...όπως στην Εύβοια, η τεμπελιά των χωρικών, το μίσος των προυχόντων, η κακή βούληση των τοπικών αρχών, η αφροντισιά της κυβέρνησης, έφεραν την ερήμωση και την εγκατάλειψη σ' αυτήν την τεράστια επιχείρηση. Καταστρέφανε τα σιτηρά και τις φυτείες των αμπελιών, χωρίς να μπορέσει ο Μ. δ. Ρ. να καταφέρει έστω και μια ανάκριση. Μια φορά συνέλαβε επαυτοφόρω αυτός ο ίδιος ένα κλέφτη και τον οδήγησε στην Αθήνα για να τιμωρηθεί αλλά κινδύνεψε να φονευθεί απ' τους αδελφούς του ενόχου που τον περίμεναν πίσω από ένα βράχο και τον πυροβόλησαν με όπλα. Σε πολλές περιπτώσεις, κινδύνεψε να απαχθεί από ληστές, που ειδοποιούσαν οι κάτοικοι του χωριού για την παρουσία του και δεν μπορούσε πια παρά μόνο οπλισμένος να κυκλοφορεί στην περιοχή και να επισκέπτεται το κτήμα του. Προτίμησε να μείνει στην Αθήνα και πέθανε σε φτώχεια...» ό.π. Για την αντίθετη άποψη βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

ρών», θεωρεί «ότι φάνηκαν ικανά ώστε το υποδειγματικό τσιφλίκι του De Roujoux να καταρρεύσει υπό το βάρος των χρεών του»⁸⁵.

Βέβαια, φυγή χωρικών προς άλλες μάλιστα καλλιέργειες δεν είναι γνωστό να απασχόλησε τον ιδιοκτήτη⁸⁶ και οι εθνικές γαίες που υπήρχαν στην Αττική ήσαν ελάχιστες⁸⁷. Η μικροϊδιοκτησία τέλος, αντιμετώπιζε κι αυτή προβλήματα σοβαρά⁸⁸. Τα υπερβολικά έξοδα και τα πραγματικά τελικά έσοδα έκριναν κατά κύριο λόγο την πορεία της επιχείρησης του Χαρβατιού.

Προκαλεί εντύπωση πώς οι 17.000 δρχ. ετήσιο καθαρό εισόδημα του κτήματος, όπως αναφέρεται⁸⁹, δεν έφτασαν να ξεχρεωθεί έστω κάποιο μέρος των οφειλών μέσα στην δεκαετία.

Η ταχύτατη και υπερβολική συσσώρευση κεφαλαίου που πέτυχε ο Ρουζού, φαίνεται ότι ξεπέρασε την άριστη σχέση κεφαλαίου και εργασίας, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ασύμμετρα το κόστος σε σχέση με τα έσοδα. Αν προσθέσουμε τις πολλές αλόγιστες δαπάνες και τον αστάθμητο παράγοντα, όπως προέκυψε από τα πολιτικά γεγονότα, τότε η αποτυχία μπορεί να θεωρηθεί φυσική.

Γράφουν διακριτικά αλλά χαρακτηριστικά οι συγγραφείς των «Σημειώσεων»: «Αι βαρείαι όμως δαπάναι... μετά ζήλου υπερβολικού... μάλιστα δε η προπετής και απερίσκεπτος οικοδόμησις πολυτελούς οικίας... απερρόφησαν τα χρηματικά κεφάλαια. Επισυμβάντων δε τινών ατυχημάτων πολιτικών... την προσοχήν του απέσπασαν εκ του κτήματος...»⁹⁰.

Τελικά το Χαρβάτι πέρασε στη συνέχεια, μέχρι τις αρχές του αιώνα μας από πολλούς ιδιοκτήτες: Ι. Λελούδας και Ε. Κουτζικάρης⁹¹, Κ. Κυπριάδης⁹², Ι. Θεοφυλάτος⁹³, Μ. Δ. Καλιφρονά⁹⁴. Ποτέ όμως δεν έφτασε τους ρυθμούς παραγωγής που είχε στη περίοδο της ιδιοκτησίας Ρουζού⁹⁵.

Η μετεμφύτευση των γαλλικών καλλιεργητικών συστημάτων δεν μπορούσε να πετύχει. Δεν ήταν μόνο ο μετεμφυτευτής αδέξιος. Όπως φάνηκε ήταν

85. Κ. Βεργόπουλος, Το αγροτικό..., ό.π., σ. 166.

86. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις μετά το '55 χρειάστηκαν εργατικά χέρια βρέθηκαν πολύ εύκολα (βλ. συμβ. 10515/57, Δ. Σουρμελής· συμβ. 10006/57, Δ. Σουρμελής· συμβ. 14967/60, Δ. Σουρμελής).

87. Βλ. Στατιστική της Γεωργίας..., ό.π., σ. 48-49, 84.

88. Βλ. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής, Συν. Γ., Περ. Ε', τ. Ιος, Αθήνα 1858-9, σ. 506.

89. Βλ. Α.Ι.Ε.Ε., Νο 7018.

90. Ό.π.

91. Βλ. συμβ. 1033/65, Π. Πούλος, συμβ. 1005/65, Π. Πούλος.

92. Βλ. συμβ. 7844/74, Ι. Βουτυράς.

93. Βλ. ό.π. Πρβλ. Γ. Δ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία..., ό.π., σ. 310-311. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση άμβλυνσης της ιστορικής μνήμης μέσα απ' τη προφορική παράδοση.

94. Βλ. συμβ. 24294/1904, Ν. Λάσκαρης.

95. Η αγρανάπαυση συνεχιζόταν μέχρι τις αρχές του αιώνα μας.

και η γη απροετοίμαστη. Η αγροτική οικονομία του νεοελληνικού κράτους πολύ λίγο απομακρύνθηκε από τους βραδείς και ράθυμους ρυθμούς παραγωγής της Τουρκοκρατίας, τουλάχιστον στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια⁹⁶. Τα μηνύματα της «βιομηχανικής επανάστασης» ήταν ξένα για τον ελλαδικό χώρο. Η εντατικοποίηση στην καλλιέργεια που προσπάθησαν να καθιερώσουν οι Γάλλοι, πέρασε αναξιοποίητη τόσο από τους ιδιοκτήτες όσο και από τους κολλήγους. Επιδιώκοντας έστω αντίθετες συμφωνίες (βλ. πίνακες Α και Β), αυξάνοντας την παραγωγή μπορούσαν και οι δύο να ωφεληθούν.

Ο ικανός, πολυπράγμονας και υπερόπτης Γάλλος φιλέλληνας Αλέξανδρος Ρουζού, οργάνωσε με φαντασία μια πρότυπη γεωργική μονάδα στο Χαρβάτι. Για την επένδυση χρησιμοποίησε κατά βάση κεφάλαια δανεικά. Κακοί υπολογισμοί, αδεξιότητες και δυσμενείς εξωτερικές συγκυρίες, οδήγησαν το εγχείρημα σε αποτυχία.

Στη διαδικασία της ανάπτυξης ενώ είναι πολύτιμη η φαντασία και η τόλμη, ούτε υπερβολές ούτε υπεροψίες επιτρέπονται. Απ' αυτόν τον κανόνα ούτε και η περίπτωση του Χαρβατιού εξαιρέθηκε.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΠΡΙΦΤΗΣ

96. Βλ. Β. Παναγιωτόπουλος, Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα, 1832-1871, στον τόμο *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Θεμέλιο, Αθήνα 1980, σ. 221. Υπήρξαν αρκετές μεμονωμένες προσπάθειες εκσυγχρονισμού των καλλιεργητικών συστημάτων αλλά οι περισσότερες απέτυχαν, βλ. Π. Γεννάδειος, *Ελληνική Γεωργία (1895)*, σ. 81-82. Αντίθετα, περίπτωση που ευδοκίμησε και είχε συνέχεια ήταν εκείνη του Δραγουμάνου γνωστού αργότερα σαν «Πύργου της Βασιλίσσης», βλ. Γ. Λάιος, *Ο Πύργος της Βασιλίσσης*, Αθήνα 1977, σ. 61-63.

ΦΑΚΕΛΟΣ ΙΒ' 7018

Σημειώσεις

περί του κτήματος
ΧΑΡΒΑΤΙΟΥ
1855

*Ἐγγραφα πέντε (5)
μετά δύο σχεδιογραφημάτων
τοῦ κτήματος συμπεριλαμβανομένων.*

Ἀθῆναι δοθέν τῇ 10 Νοεμβρίου 1855

Ἀριθμ. Ι 7018

Περιγραφή τοῦ Χαρβατίου

Γεωγραφική θέσις

Τό κτῆμα τοῦτο ἀνήκον τῇ Κυρία Ἑλένη Ἀργυροπούλου καί ἀγορασθέν τῷ 1849 ἀπό τοῦ κ. Ἀλ. Ρουζοῦ, προξένου τῆς Γαλλίας εἰς τάς Κυκλάδας, κεῖται πρὸς ἀνατολάς τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἀπόστασιν 3 ὥρῶν ὁδοιπορίας ἤτοι 1ω καί 15' ἀμάξης, (τὴν αὐτὴν δηλαδή ἀπόστασιν τῆς Κηφισσιᾶς). Ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἀνήκει εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ὑπώρειαν τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους καί εἰς τάς ἀρχάς τῆς ὠραίας πεδιάδος ἣτις ἐκτείνεται πέραν τοῦ Ὑμηττοῦ μέχρι τῆς ἐκεῖθε θαλάσσης, πρὸς τὸ στόμα τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου.

Ὁ συνημμένος μικρὸς χάρτης Α ἐκ τοῦ μεγάλου Γαλλικοῦ Χάρτου τῆς Ἑλλάδος ἀποτυπωθεὶς (Calqué), δεικνύει καταφανῶς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ Χαρβατίου καί τὰ περιχώρα ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν.

Ὀδός

Ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ Χαρβάτιον ὁδὸς ἀμαξωτὴ καί ὁμαλὴ οὖσα, τρέχει πρὸς τὸ Βορειοανατολικόν, μετὰ ἡμῶριον παρέρχεται τὴν κώμην Ἀγγελοκλήπων ὅπου χωρίζεται τῆς ἐπὶ Ἀμαρούσιον καί Κηφισσιᾶς ὁδοῦ, καί ὑψομένη ανεπαισθήτως ἀφήνει ἐξ ἀριστερῶν τὴν κώμην Χαλάνδριον, καί φθάνει εἰς τὸν μεταξύ Πεντελικοῦ καί Ὑμηττοῦ αὐχένα, τὸν ἀποκαλούμενον Σταυρόν ὅπου ὑπάρχει σταθμὸς χωροφυλάκων καί βρύση ἄφθονος καί στήλη

ἀρχαία· ἐντεῦθεν ἡ ὁδὸς ἀποκλίνουσα πρὸς ἀνατολάς, καταβαίνει εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰρημένην πεδιάδα, διέρχεται τὸν ἑλαιῶνα τοῦ Μοναστηρίου Πεντέλης καὶ ἅμα διαβαίνουσα μεγάλην τινὰ φάραγγα εἰσέρχεται εἰς τὰς γαίας τοῦ Χαρβατίου.

Ἡ συνημμένη τοπογραφία Β, ἐπίσης ἀποτυπωθεῖσα ἐκ τινος λεπτομερεστάτου χάρτου τοῦ Γάλλου Gineste λοχαγοῦ τῶν ἐπιτελῶν, ἐμφαίνει τὸ κτῆμα ὅλον, οὕτως ἐκτείνεται περὶ τὴν κόμην, διχοτομουμένην ὑπὸ τῆς εἰρημένης ἐξ Ἀθηνῶν ὁδοῦ ἣτις ἐξακολουθεῖ πρὸς ἀνατολάς εἰς τὴν κόμην Πικερμίου· τὰ ὄρη καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ τόπου ἀνωμαλίες καὶ τὰ κατάδενδρα μέρη, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως δὲν ἐσημειώθησαν ἐνταῦθα· αἱ φάραγγαι ὅμως καὶ ἡ κάτω φορὰ τῶν ὑδάτων ἰχνογραφήθησαν βελοειδῶς, παρέχουσαι οὕτως ἰδέαν ὀρθῆν τοῦ ὅλου κυματισμοῦ τοῦ ἐδάφους· τέλος δὲ ἐσημειώθη καμπύλως ἡ γραφὴ Ἑπάρειαι τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους εἰς διαχώρισιν τῶν ὄρεινῶν πρὸς τὰ πεδινὰ μέρη, δηλαδή τῶν ἀκαλλιεργήτων πρὸς τὰ καλλιεργήσιμα.

Ὅρια

Τὰ ὄρια τοῦ κτήματος μόλις ἐντός 4 ὥρῶν περιοδευόμενα εἶναι ἀπὸ μὲν τῶν ἀνατολῶν αἱ γαίαι τοῦ Πικερμίου καὶ τοῦ Δραφίου χωριζόμεναι διὰ λόφων καὶ χαραδρῶν, ἀπὸ τοῦ βορρᾶ αἱ ἀκρῶρειαι τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους ἀνήκουσαι εἰς τὸ ἤδη μνημονευθέν Μοναστήριον, ἀπὸ δυσμῶν ἡ ἀνωτέρω εἰρημένη μεγάλη φάραγξ, ἀπὸ δὲ νότου ἡ ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τοῦ Σταυροῦ εἰς Σπάτα ἄγουσα ὁδός, ἣτις ἐκεῖθεν ἀποχωρίζει τὸ κτῆμα Χαντζίας καὶ τέλος πλατεῖα τις κοιλάς ἀμπελόφυτος, ἀνήκουσα ὅλη εἰς τὸ Χαρβάτιον καὶ πέραν τῆς ὁποίας ἀντίκειται τὸ κτῆμα Γιαλοῦ.

Ἑκτασις

Ἡ ὅλη ἑκτασις τοῦ κτήματος διαλαμβάνει 25.000 στρέμματα ἤτοι 2.500 γαλλικά hectares (τὸ δὲ στρέμμα ἐκ χιλίων τετραγωνικῶν μέτρων)· ἐξάγεται δὲ ἀπὸ ἐπισήμου καταμετρήσεως γενομένης τῷ 1853 ὅτι αἱ ὑπάρειαι καὶ τὰ ἄλλα πετρώδη μέρη τοῦ Χαρβατίου ἐπέχουσιν 11.000 στρέμματα περίπου, τὰ δὲ λοιπά, 14.000 στρέμματα εἶναι πάντα ἀρόσιμα καὶ παντοίας καλλιεργείας ἐπιδεκτικά· ἐν τῇ τοπογραφίᾳ Β, τὰ μὲν πρὸς βορρᾶν ἤτοι ἄνωθεν τῆς γραφῆς εἶναι τὰ ὄρεινά, βρύνοντα ξυλείας ἀγρίας, πεύκων, δρυῶν, ἀγριελαιῶν καὶ σχοίνων καὶ παρέχοντα βοσκήν καὶ θήραν ἀνεξάντλητον, τὰ δὲ πρὸς νότον ἢ κάτωθεν τῆς γραφῆς εἶναι τὰ πεδινὰ, ἔχοντα ὀλιγοστήν κλίσιν καὶ γῆν μελόχρουν, παχυτάτην καὶ βαθεῖαν, ἀπὸ τοῦ ὄρους παναρχαιόθεν κατενεχθεῖσαν ὑπὸ χειμάρρων καὶ φημιζομένην ὡς ἡ εὐφορωτέρα τῆς Ἀττικῆς.

Φύσις

Ἡ φυσιογνωμία τοῦ τόπου εἶναι ὅλη χαρίεσσα καὶ χλοερά, ἔχουσα τὰ

μέν ὀπισθεν πρὸς τὸ ὄρος, φαραγγώδη καὶ κατάφυτα, τὰ δὲ κατέμπροσθεν ὀμαλά, σποράδην δενδρόφυτα καὶ ποικίλα ἔνεκα τῶν ἀγρῶν, λειμώνων, λαχανείων, κήπων καὶ οἰκίσκων· πέραν εἰς τὸν ὀρίζοντα ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος καὶ τὰ ὑψηλά τῆς Καρύστου ὄρη, ἡ Ἄνδρος ὅλη καὶ ἡ Κέα, καὶ ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῶν Πρασιῶν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ τέλος πρὸς δυσμὰς ἡ ὀπισθία ράχιν τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀντιφράττουσα μόνη τὴν θεὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Κλίμα

Τὸ δὲ κλίμα πάνυ εὐάερον καὶ ὑγιεινόν, τὸ ὕδωρ ἀξιόλογον καὶ πεπτικόν· ἔνεκα δὲ τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὰς Ἀθήνας ὕψους τοῦ χωρίου, ἡ ἔνταῦθα θερμοκρασία ὑπάρχει ταπεινωτέρα ἐπὶ 3 καὶ 4 μοίρας, ὥστε γίνεται τὸ θέρος λίαν εὐάρεστον καὶ τερπνόν. Δώδεκα ἤδη κατὰ συνέχειαν ἔτη, ὄλου τοῦ ἰδιοκτητοῦ ἢ οἰκογένεια διατρίβει ἐν Χαρβατίῳ πέντε μῆνας ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, φεύγουσα τῆς πρωτεύουσας τὰ καύματα, τὸν κονιορτόν καὶ τοὺς τυρετούς ἀγνώστους ἐν τῷ Χαρβατίῳ.

Ὑδατα

Ἀπὸ τοῦ Πεντελικοῦ καταρρέουσιν ἐνταῦθα χεῖμαρροι, πολλοὶ μὲν ἄλλ' ἀκίνδυνοι, καταναλισκόμενοι ἐν τῇ πεδιάδι, σπανιώτατα δὲ σχίζοντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων, στερρευόντων τὸ θέρος, ἀναβλύζουσι πηγαὶ διάφοροι, διατελοῦς ὕδατος, αἵτινες γεννῶσι ρύακας μακροῦς καὶ πληροῦσι ὀκοδομημένας δεξαμενάς καὶ βρύσην, οἷον τὴν μεγάλην βρύσην τῆς κώμης ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν δεξαμενὴν καὶ βρύσην τοῦ παρακάτω κήπου.

Ὑπάρχουσι καὶ πολλαχοῦ τοῦ κτήματος φρέατα καλά, παρέχοντα ὕδωρ ἄφθονον ἐξ ὀλίγου βάθους εἰς πόσιν τε καὶ πλύσιν· ἐν τοιοῦτον μέγα καὶ ἀξιόλογον κεῖται κατὰ μέσσην τὴν αὐλήν τῆς κώμης. Τῷ 1847 ὁ ἰδιοκτήτης διώρυξε καὶ φρέαρ ἀρτεσιανόν, εἰς βάθος 37 μέτρων, τὸ ὅποιον δι' ὄλου τοῦ ἔτους ἀναβλύζει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὕδωρ ἱκανόν καὶ ἀπογεννᾷ ρύακα μέγα ποτίζοντα τὰ λαχανεῖα πάντα καὶ τὰς ἀμπελοῦς.

Ἄγροί

Ἐκ τοῦ προειρημένου μεγάλου ποσοῦ τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν τοῦ Χαρβατίου μόλις ὑπάρχουσι 4.000 στρέμματα μέχρι καὶ νῦν εἰργασμένα· ἀφαιρέσει δὲ τῶν ἀμπελώνων, λαχανείων, κήπων, δενδρώνων, ἀλωνίων καὶ οἰκοδομῶν, τὰ ὅποια πάντα σκεπάζουσι πλέον τῶν 400 στρεμμάτων, τὰ ὑπόλοιπα 3.500 περίπου στρέμματα εἶναι ἄρουραι, παράγουσαι σῖτον, κριθήν, βρώμην κλπ. Ἄπασαι αἱ γαῖαι αὗται ἠνοίχθησαν τὸ πρῶτον δι' ἀρότρων μεγάλων (Charrues - Dombald) 8 τόν ἀριθμὸν ἐκ Μασσαλίας παραγγελθέντων, καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν δύο ἀγροκόμων γάλλων, ἐπίτηδες μισθωθέντων ἐκεῖθεν· εἰσεχώρουν δὲ τὰ εἰρημένα ἄροτρα μέχρι βάθους ἐνός ποδός, συρό-

μενα υπό 5, 6, ένιότε δέ και υπό 8 ίπων ή ήμιόνων, διά τό πάχος τής παρθένου ταύτης γής. Επομένως οί ούτως είργασμένοι άγροί, διενέμοντο είς χωρικούς προηγουμένως άσκηθέντας οϊτινες έκαλλιέργουν τά έπιόντα έτη δι' άρότρων μικροτέρων μέν αλλά παρομοίων κατά μίμησιν τών μεγάλων έν 'Αθήναις κατεσκευασμένων. Χάρις τή τελειοπεποιημένη ταύτη γεωπονία, σύμπαντες οί άγροί τοῦ Χαρβατίου έσπείροντο κατ' έτος, διά τής γνωστής μεθόδου τής έναμοιβής τών σπόρων. Ήθελε δέ σφάλλει τις νά πιστεύει οτι αί νῦν έξειργασμένοι γαίαι, είναι αί έκλεκτώτεραι τοῦ κτήματος δηλαδή οτι αί άπομένουσαι χέρσοι, σχετικώς άφυείς είναι και όλιγοκαρπώτεραι· ο ιδιοκτήτης παραλαβών τό χωρίον είς πάνυ πενιχράν και ήμελημένην κατάστασιν, ήρξατο εϋθύς ν' άνοιγη κατ' έτος 400 ή και 500 νέα στρέμματα και προβαλόμενος νά καταστήση οὔτω βαθμηδόν είς ένέργειαν τό όλον άρόσιμον έδαφος, έξηκολούθησε προβαίνων άπροαιρέτως και έκτεινόμενος μεχρι τοῦ 1852 οτε άωρος τόν ήρπασε θάνατος.

Παροῦσα στάσις

Αί βαρεΐαι ομως δαπάναι τής τοιαύτης καλλιεργείας, γενόμεναι μετά ζήλου ύπερβολικού και πρίν ή άναπληρωθῶσι τουλάχιστόν τι μέρος υπό τής προοδικής αύξήσεως τών είσοδημάτων, μάλιστα δέ προπετής και άπερίσκεπτος οίκοδόμησις πολυτελοῦς ένταῦθα οικίας, άπερρόφησαν τά χρηματικά κεφάλαια τοῦ ιδιοκτήτου· έπισυμβάντων δέ τινων άτυχημάτων πολιτικῶν τά όποία τήν προσοχήν του άπέσπασαν έκ τοῦ κτήματος και ήνάγκασαν αύτόν νά προσδράμη είς έπιζήμια κτήματα, ή κυρία Ρουζοῦ άποθανόντος τούτου, περιέπεσεν αιφνιδίως είς δυσκολίας δεινάς, τάς όποίας ταχέως ηϋξηση ή άπληστία τών δανειστῶν. Κατασχέσεις δικαστικάί επί τών γεννημάτων, επί τών ζώων και έπ' αύτῶν τών άρότρων ένέκρωσαν έν πρώτοις τήν καλλιέργειαν, ήτις επανήλθεν έπειτα είς τήν νηπιώδη άτεχνίαν όπου είναι συνήθως σήμεραν και πάλιν τάς πλουσίας γαίας τοῦ Χαρβατίου, σπειρομένας άλληλοδιαδόχως κατά τριετίαν, ώστε τό τριτημόνιον μόνον τών είργασμένων γαιῶν, γίνεται έν παντί ένιαυτῷ προσοδοφόρον· τοῦτο δή και κατορθοῦται δυσκόλως διά τήν λειψανδρίαν.

Κατοικισμοί

Οί έν Χαρβατίῳ κατοικοῦντες σήμεραν αριθμοῦνται 140 ήτοι 25 οικογένειαι, έξ ὧν 18 γεωργῶν, 3 ποιμένων και 4 βιομηχάνων (ξυλοτόμοι, σιδηρεΐς, άνθρακεΐς). Ο πληθυσμός οὔτος, πλεονάζων πρότερον ώς έκ τής αναλόγου ύπεροχής τών γαλλικῶν άρότρων έκτελούντων έξαπλασίονα τοῦ έγχωρίου έργασίαν, άνεπαρκείς δέ ώς είπον είς καλλιέργειαν και αύτοῦ τοῦ τριτημορίου τών γαιῶν, κατοικεΐ όλος έν τή έξ αρχής κτισθείσης παρά τοῦ κ. Ρουζοῦ κόμη· είναι δέ αύτη τετράπλευρός τις οικοδομή, περικλείουσα εϋρύχωρον αύλήν, συνεχόμενη πρός πτέρυγα μεγάλην άπό τοῦ βορέως σκεπάζουσα τά

άλωνια, καί διηρημένας εἰς 25 χωρίσματα παρεκτός τῶν ἀχυρώνων καί ἵπποστασιῶν· ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς ἴδρυται ὁ παλαιὸς ἄνω πύργος, μετασκευασθεὶς εἰς οἰκίαν ἐπιστάτου μὲ 4 δωμάτια εἰς τὴν ἄνω στέγην καί ἀποθήκας εἰς τὸ ἰσόγειον· παρέκει δὲ τὸ φρέαρ, τὰ ληνοστάσια (πατητήρια) καί ἀρτοποιεῖα (φοῦρνοι).

Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς κώμης ταύτης, σημειωτέον ὅτι εἶναι ἀπλοῖ μορτίται (κολλῆγοι) οὐδεμίαν ἰδιοκτησίαν ἔχοντες ἄλλην τῶν χρησίμων αὐτοῖς ἐπιπλων, γεωργικῶν ὀργάνων καί ζώων· ἡ γὰρ ὄλη γῆ, καί τὰ κτίρια πάντα, καί αἱ φυτεῖαι ἀνεξαίρετως ἀνήκουσι τῷ ἰδιοκτῆτῃ, ἀρνηθέντι ἀνέκαθεν πᾶσαν περί πωλήσεως ἢ περί πολυετοῦς ἐνοικιάσεως αἴτησιν· ἡ δὲ διανομὴ τῶν ἀγρῶν καί ἀμπέλων ἐκ περιτροπῆς ἀνά πᾶν ἔτος γίνεται πρὸς τοὺς χωρικούς, εἰς τοὺς ὁποίους προστίθενται, λειψανδρίας ἕνεκεν ὡς προεῖπον, τινές ἐκ τῆς Σπάτας ἢ ἐκ τοῦ Λιοπεσίου.

Πρόσοδοι

Μεταξὺ τοῦ ἰδιοκτῆτου καί τῶν χωρικῶν ἐγένετο συμφωνία τοιαύτη, ὥστε ἀρθέντος ἐκ τῶν ἀλωνίων τοῦ δεκάτου πλέον 3 τοῖς ἑκατὸ ὡς δημοτικοῦ φόρου καί χωρισθέντος τοῦ ἐπὶ τὸ ἐπιόν ἔτος σπόρου, τὸ ὑπόλοιπον ἐξ ἴσου ἐδιχοτομεῖτο· ὡς ἐκ τῆς εὐφύιας δὲ τῆς γῆς ἀποδιδούσης τότε κατὰ μέσον ὄρον 8κις καί 9κις τὸν σπειρόμενον σῖτον, ἢ μορτή, δηλαδή τοῦ ἰδιοκτῆτου τὸ μερίδιον καθαρὸν, κατῆντα εἰς 38 τοῖς ἑκατὸν τοῦ ὅλου ἀλωνισθέντος ποσοῦ· τοιουτοτρόπως ἐκ 5.000 κοιλῶν σίτου συγκομισθένος ἐλάμβανεν οὗτος 1.900 κοιλὰ κατὰ μέσον ἔτος, προσέτι δὲ 3.000 περίπου κοιλὰ κριθῆς, ἀχύρου δὲ καί βρώμης ἄπειρον ποσότητα.

Σήμερον ὅμως ἄλλη ἐκτελεῖται συμφωνία, ἐπιζήμιος μὲν ἄλλ' ἐξ ἀνάγκης, διὰ τὴν ἔλλειψιν κεφαλαίου πρὸς διατήρησιν ἐπιστάτου καί προκαταβολὴν σπόρου· ἀνεξετάστως τοῦ ἀλωνισθέντος ποσοῦ ὁ χωρικός ὑπέχων μόνος τοὺς φόρους, ἀποδίδει τῷ ἰδιοκτῆτῃ τὸ λεγόμενον γεώμορον, ποσὸν σταθερὸν δηλαδή καί ἴσον τῷ σπαρέντι οὕτω ἢ 1,5 τὴν σπαρεῖσαν κριθῆν.

Ἐπὶ τῶν ἀμπέλων ὁ ἰδιοκτῆτης λαμβάνει τὸ τριτημόριον τοῦ γενομένου μούστου· αἱ δὲ ἐλαῖαι, λαχανεῖα, βοσκήσεις καί κῆποι ἐνοικιάζονται κατ' ἔτος δι' ὀρισμένον τι ποσὸν χρημάτων κατὰ τὴν προοιμαζομένην εὐφορίαν. Πρότερον ὅμως τοῦ ἰδιοκτῆτου αὐτοῦ συγκομίζοντος τοὺς ἐκ τῶν δένδρων καρπούς, καί παρέχοντος εἰς τὴν πάτησιν τῶν σταφυλῶν τοὺς ὑπηρέτας, καί στέλλοντος δι' ἀμαξῶν του εἰς τὴν ἀγοράν τῆς πρωτευούσης τὰ προϊόντα, καί ἀλέθοντος εἰς ἰδιόκτητον μύλον, ἄλλαι πολλῶ μείζονες παρήγοντο εἰς αὐτὸν ὠφέλειαι.

Τὸ ἐνεστάς ἔτος 1855 ὅπερ ἐθεωρήθη καθ' ὅλην τὴν Ἀττικὴν μετρίας εὐφορίας, ἐκ τῶν συγκομισθέντων εἰς τὰ ἀλώνια τοῦ Χαρβατίου, καί ἀπομετρηθέντων 1.486 κοιλῶν σίτου καί 1.700 κοιλῶν κριθῆς ἔλαβεν ὁ ἰδιοκτῆτης γεώμορον:

291 κοιλά σίτου, τὰ ὅποια ἐπωλήθησαν ἐπιτοπίως	3.302 δρχ.
138 κοιλά κριθῆς τὰ ὅποια ἐπωλήθησαν ἐπιτοπίως	896 δρχ.
(δηλαδή ἀναλόγως 20/100 τοῦ ὄλου σίτου καὶ 8/100 τῆς ὄλης κριθῆς· ἤθελε δὲ λάβει κατὰ τὴν ἄλλην συμφωνίαν 500 κοιλὰ σίτου καὶ 697 κοιλὰ κριθῆς).	
Ἐκ τῶν ἀμπέλων παρήχθησαν περί τὰς 22.000 βῶτσες μούστου ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβε 7.300 βῶτσες περίπου πωληθείσας	2.942 δρχ.
Ἐκ τῶν βοσκήσεων κατὰ τὰς ἐνοικιαστικὰς συμφωνίας	450 δρχ.
Ἡ ἐπικαρπία 230 ἐλαιοδένδρων ἐμβολιασμένων παρήγαγε αὐτῶν	250 δρχ.
Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κήπων, λαχανείων, κλπ. ἀφαιρέσει τῶν ἐξόδων ἐπιστασίας, περίπου	140 δρχ.
Καθαρόν εἰσόδημα τοῦ 1855	7.980 δρχ.

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἀνωτέρω ποσὰ κριθῆς καὶ σίτου ἀνεγράφησαν καλῆ τῆ πίστει τῶν χωρικῶν ὡς σπαρέντα πέρυσιν ἀνέν οὐδεμίας ἐπιτηρήσεως καὶ ἐξελέγγεως· ὅτι μεγάλη ἐπίσης ὑπῆρξεν ὀλιγωρία περί τὴν ἐνοικίασιν τῆς ἄλλης ἐπικαρπίας, καθὼς καὶ περί τὴν πώλησιν γενομένην ἐσπευσμένως καὶ ἐπιτοπίως· πιθανώτατον δὲ, χωρὶς τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων, τὸ καθαρόν εἰσόδημα, τοῦ Χαρβατίου, κατὰ τὸν ἀτελεῖ τοιούτον καὶ ἀνεπιτήδιον τρόπον γεωργίας καὶ συμφωνίας γεωμορικῆς, ἐφέτος νὰ ὑπερέβαινε τὰς 11.000 δρχ.

Μέση εὐφορία

Τοιοῦτον πρέπει νὰ θεωρῆται τῶ ὄντι τὸ μέσον ἐτήσιον εἰσόδημα καθαρὸν τοῦ κτήματος εἰς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν· ἡ δὲ εὐφορία τῆς γῆς μόλις ἀναξιολομένης ἐλαφρῶς καὶ ἐπιπολαιῶς ὑπὸ τῶν ἀσθενῶν ἐλληνικῶν ἀρότρων ὑπῆρξεν, ὡς ἐκ τῶν προσημειωθέντων ποσῶν ἐκλαμβανομένων ὡς μέσον ὄρον, 5 πρὸς 1 σίτου καὶ 20 πρὸς 1 κριθῆς.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὅτε ἔζη ὁ κ. Ρουζοῦ, καὶ δι' ἄλλων δηλαδή τρόπων γεωργίας καὶ συμφωνίας τὸ μέσον ἐτήσιον καθαρόν εἰσόδημα ἐλογίσθη παρ' αὐτοῦ 17.000 δραχμῶν· ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι τότε αἱ πλεῖστοι ἄμπελοι καὶ τὰ καρποφόρα δένδρα ἦσαν εἰσέτι νεόφυτα καὶ ἄγονα, ὥστε τὸ εἰρημένον εἰσόδημα ὑπὸ σχεδὸν μόνον τῶν σπαρτῶν συνήγετο.

Ευχερεῖς βελτιώσεις

Πεποίθαμεν δὲ ὅτι εἰς πάντα ἰδιοκτήτην μὴ πιεζόμενον ὑπὸ χρηματικῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας δυνάμενον νὰ προκαταβάλῃ ὀλίγας τινὰς χιλιάδας δραχμῶν, τὸ μὲν πρὸς ἐπισκευὴν ἀποθηκῶν, κάδων, ληνῶν, ὥστε νὰ μὴν ἐκπωλῆ εὐθύς ἐπιτοπίως τὰ προϊόντα, ἀλλὰ ν' ἀποταμιεύῃ αὐτὰ ἐν δέοντι· τὸ δὲ εἰς ἀνακούφισιν τῶν χωρικῶν, νῦν ἐστερημένων τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα

καί ζῶα καί καταχρεωμένον δέ ἀσήμαντα ποσά, ὅπως ἐπεκταθεῖ ἡ καλλιέργεια (ἔστω καί ἀτελειοποίητος) ἐφ' ὅλων τῶν ἐξειργασμένων γαιῶν καί μὴ περαιτέρω, τὸ Χαρβάτιον ἀσφαλῶς θέλει παρέχει μέσον ὄρον, ἐτήσιον εἰσόδημα καθαρὸν τουλάχιστον 14.000 δραχμῶν.

Οἰκία

Ἐκ τῆς ἰδιοκτητοῦ κώμης, περίπου εἰς 120 μέτρων πρὸς Βορρᾶν εἰς θέσιν ὑψηλὴν καί ἐπίπεδον κατοπεύουσαν ἅπασαν τὴν προσοδοφόρον ἔκτασιν τοῦ χωρίου, τὴν ὁδόν, τὴν κώμην αὐτὴν, τοὺς κήπους καί τὰ περὶ χωρὰ πάντα μέχρι τῆς θαλάσσης, ἴδρυνται κομψωτάτη καί μεγαλοπρεπὴς οἰκία, κτισθεῖσα τῷ 1845 ἐξ ἐπιτοπίου λίθου· οἱ χωρικοὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς Ἀττικῆς ἀποκαλοῦσι αὐτὴν τὸ *Παλάτιον*. Ἡ συνημμένη ἰχνογραφία Γ σχεδιασθεῖσα κατὰ μίκρυνσιν, δεικνύει τὴν διαίρεσιν, τὸ μέγεθος καί τὰ παραρτήματα αὐτῆς· περιέχει δὲ δωμάτια δώδεκα, εὐρύχωρα, ὁμόποδα, τὰ πλεῖστα ἐστιοθέρμαστα, εὐθέως καί συμμετρῶς διανεμημένα. Κατὰ μέσον τῆς ὀραίας προσόψεως, ὁ πρόδομος μέγιστος, ἀψιδωτός καί ὑελοφεγγής, καί ὀπισθεν τούτου ἡ αἴθουσα ἐπίσης μεγάλη καί εὐπρεπής· ὑπὸ τὴν πρώτην ταύτην στέγην, κειμένην εἰς ὕψος 10 ποδῶν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ὑπάρχουσι κατὰ γαίαν φωτεινά, παρομοίως διηρημένα, δεχόμενα τροφὰς ἀπείρους καί προμηθείας· ἑκατέρωθεν τῆς οἰκίας ἐξ ἀνατολῶν καί δυσμῶν, αὐλαὶ καί οἰκοδομαὶ δύο περιέχουσαι, ἡ μὲν τὸ ἵπποστάσιον καί τὸν ἀμαξῶνα, ἡ δὲ τὰ μαγειρεῖα καί τὸ πλυστήριον.

Κήπος

Ἐπὶ τῆς προσόψεως αὐτῆς, μεταξύ τῶν δύο πτερύγων αἰτίνες φέρουσιν ἐκάστη *σκιαθήραν* (Cadran solaire) μαρμάρινον κάθετον εὐτέχνως κεχαραγμένον, κατὰ τὴν μέσσην ἀψίδα τοῦ προδόμου ἥτις χρησιμεύει ὡς θύρα, εἶναι ἡ κλιμακωτὴ λιθόκτιστος πρόσβασις (porton) ἀπὸ τοῦ κήπου ἀνάγουσα εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ δὲ κήπος περιστοιχιστος, ῥυμοτομημένος καμπύλως Ἀγγλικῶ τῷ τρόπῳ καί ἔχων τρεῖς πυλῶνες κιγκλιωτούς, τὸν μὲν ἐπὶ τοῦ ἄγοντος εἰς τὴν κώμην ὀδίσκου, τὸν ἕτερον κατέναντι πρὸς τὸν ἀμαξῶνα, τὸν δὲ τρίτον καί μέσον ἐπὶ τοῦ δενδρῶνος ἀνοίγοντα. Ἔστιν δε ὁ δενδρῶν οὗτος γῆπεδόν τι 6 στρεμμάτων κατάφυτον ἐκ καρποφόρων δένδρων ἐκλεκτῶν ἐξ Εὐρώπης ἀγορασθέντων ἐκτείνόμενον μέχρι τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ὁδοῦ κατὰ τὴν κώμην.

Εὐπορία διαίτης

Ἐξ ὅλων τῶν προειρημένων εὐκόλως συμπεραίνεται πόσον εὐάρεστος καί ποθητὴ γίνεται εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἢ ἐν Χαρβατίῳ διαμονὴ διὰ τὸ εὐκρατον καί ὑγιεινόν καί χλοερὸν τοῦ τόπου διὰ τὸ εὐθετον καί εὐρύχωρον τῆς οἰκίας, διὰ τὴν ἐκ τῶν ἱκανῶν κατοίκων κίνησιν καί βιομηχανίαν, καί διὰ

τήν εὐχερῆ καὶ σύντομον συγκοινωνίαν μετὰ τῆς πρωτεύουσας. Καὶ οὕτως, οὐ μόνον κατὰ Κυριακὴν ἀλλὰ σχεδὸν καθεκάστην οἱ χωρικοὶ ἐφ' ἵππων ἢ ἀμαξῶν εἰς Ἀθήνας συχνοποροῦσι, ἐκεῖθεν παρακομίζοντες, ὅ,τι ἂν παραγελθῶσι· οἱ δὲ τοῦ Πικερμίου κάτοικοι καὶ οἱ ἐκ τῆς αὐτόθι θαλάσσης ἄλιεις, ὡσάκις μεταβαίνουν εἰς τὴν πόλιν, διέρχονται τὸ Χαρβάτιον ὥστε πολλάκις συμβαίνει οἱ ἐντεῦθεν προσφάτως (;) ἰχθεῖς οὕτω νά πορίζονται καὶ ἄστακούς ἀξιολόγους ἀπὸ τοῦ Εὐρίπου. Ἀφθονος καὶ ἡ θήρα ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν καὶ μάλιστα εὐθύς ἀπὸ τῆς οἰκίας εἰς τὰς ὑπερκειμένας ὑπωρείας ὅπου ἐνίοτε κάπροι καὶ λύκοι ἐκυνηγήθησαν.

Ἀσφάλεια

Τέλος καὶ περὶ τῆς πρὸς τοὺς ληστὰς ἀσφαλείας λεκτέον· ἀληθές ὅτι κατὰ καιροὺς ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Ἀττικῇ τοιαῦται κακουργοὶ συμμορίαί, δυσεξάλειπτοι καὶ δυσεξιχνίαστοι· ἀλλὰ παρά πάντων ὁμολογεῖται σήμερον ὅτι ἡ βδελυρὰ μᾶστιξ αὕτη τῆς Ἑλλάδος ἐνέσκυψε σπανιώτατα εἰς τοὺς φιλήσυχους καὶ τῶν πολιτικῶν ἀμετόχους κατοίκους· οὕτως ἐξηγεῖται ἡ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑπαρξίς τινῶν ληστῶν, ἐκμέτρως τερατολογηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, διὰ τὸν αὐτὸν πολιτικὸν λόγον.

Ἐν τοσοῦτῳ ἀπὸ δώδεκα ἤδη ἐτῶν, οὐδέποτε λησταὶ ἐπάτησαν τὴν ἐν Χαρβατίῳ οἰκίαν, οὔτε τὴν κώμην αὐτήν, οὔτε χωρικὸν ἐντεῦθεν ἀνῆρπασαν οὔτε ζῶα· ὁ δὲ ἰδιοκτῆτης πολλάκις παρακινήθεις νά σταθμοδοτήσῃ ἐν τῇ κώμῃ χωροφύλακας, ἱκανὴν ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἔκρινε μέχρι τοῦδε τὴν ἀσφάλειαν, καὶ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν Σταυρόν ἤδη μνημονευθεῖσαν παρουσίαν τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, ἐπιμόνως ἠρνήθη καὶ δικαίως τὴν πρότασιν.

Σημείωσις. Εἰς τὴν ἀνωτέρω λεπτομερῆ περιγραφὴν ἐπισυνάπτωμεν χάριν πληροφορίας, ἀντίγραφον ἐπισήμου ἐκτιμήσεως τοῦ χωρίου, γενομένης λήγοντος τοῦ 1850 κατὰ παραγγελίαν τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν.

Ἐκθεσις

Διορισθέντες οἱ ὑποφαινόμενοι Συμεὼν Γαλάκης, Σπυρίδων Λιανοσταφίδας καὶ Χρήστος Ζαχαρίτζας διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 23636 ἀποφάσεως τῶν ἐν Ἀθήναις Πρωτοδικῶν, Πραγματογνώμονες πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ εἰς τὸν Κύριον Δε. Ρουζοῦ ἀνήκοντος χωρίου τῆς Ἀττικῆς Χαρβάτι καὶ ὀρκισθέντες ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Δικαστηρίου τῶν ἐν Ἀθήναις Πρωτοδικείων τὴν δεκάτην ὀγδόην τοῦ παρόντος μηνός ἐνώπιον τοῦ εἰσηγητοῦ Ποθητοῦ Παγκάλου, μετέβημεν τὴν εἰκοστήν τοῦ αὐτοῦ μηνός εἰς χωρίον Χαρβάτι, ὅπου παρατηρήσαντες ἀκριβῶς τὰς τε συνιστώσας τὸ χωρίον αὐτὸ γαίας, καλλιεργημένας, καλλιεργησίμους καὶ βοσκησίμους, ἀμπελοφυτείας, ἐλαιοφυτείας

ας, δενδροφυτείας ὀπωροφόρων καὶ ἄλλων δένδρων καθὼς καὶ τὰς οἰκοδομὰς τόσον τὰς πρὸς ἐνοίκισιν τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ τῶν χωρικῶν, καθὼς καὶ τὰς ἀναγκαίας διὰ ληνοστάσια, κτηνοτροφίαν, ἐναποταμίευσιν καρπῶν, μελοστασίων κ.λπ. ἐξετιμήσαμεν αὐτὰ ὡς ἀκολούθως:

1ον. Οἰκία ἰδιοκτήτη διὰ ὅλα μαγειρεῖα περιούλια καὶ λοιπὰς περὶ τὴν οἰκίαν	δρχ.	68.510
2ον. Πηγὴ ποσίμου ὕδατος, δεξαμενὴν καὶ τοίχος 700 περίπου πήχεων	δρχ.	4.000
3ον. Εἴκοσι πέντε ζευγαρόσπιτα μέ τούς σταύλους τῶν, ἀποθήκας, πύργους δύο ληνοστάσια, ἀλογομύλους, φούρνους, φρέατα καὶ λοιπά, συνιστῶντα τό χωρίον	δρχ.	32.300
4ον. Γαῖαι καλλιεργούμεναι 13 ζευγαριῶν	δρχ.	90.000
5ον. Γαῖαι ἡμικαλλιεργούμεναι τριῶν ζευγαριῶν	δρχ.	10.000
6ον. Γαῖαι καλλιεργήσιμοι καὶ μὴ, χρήσιμοι δέ διὰ βοσκήν	δρχ.	25.000
7ον. Ἄμπελοι ὡς ἔγγιστα στρεμμάτων 250	δρχ.	45.000
8ον. Ἐλαιόδενδρα 227	δρχ.	4.520
9ον. 700 περίπου δένδρα, ἦτοι μουριές, ἀπιδιές, ἀμυγδαλιές κ.λπ.	δρχ.	3.805
10ον. Ὅρη καὶ ὑπάρειαι κατάφυτοι ἀπὸ ἄγρια δένδρα ὡς πεύκου κ.λπ.	δρχ.	12.000
Τό ὅλον δραγμαὶ		295.135

Ταῦτα ἐκτιμήσαντες ἐπιτοπίως, ἐλάβομεν σήμερον σημείωσιν καὶ ἀναχωρήσαμεν μὴ ἀπολυπομένου καιροῦ διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως τὴν ὁποίαν ἀνεβάλομεν ἐκ συμφώνου, ὅπως τὴν συντάξωμεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

Συνελθόντες ὅθεν σήμερον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Λιανοσταφίδα ἐν Ἀθήναις καὶ λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκτιμητικὴν σημείωσίν μας τὴν γενομένην ἐπιτοπίως συνετάξαμεν τὴν παρούσαν ἐκθεσίν μας τὴν ὁποίαν ὑπογράφομεν ἰδιοχείρως καὶ διορίζομεν τὸν κύριον Συμεῶνα Γαλάκην νά ἐγχειρήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν εἰσηγητὴν κύριον Ποθητὸν Πάγκαλον.

Συνετάχθη ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Νοεμβρίου 1850

Οἱ πραγματογνώμονες

Χρ. Ζαχαρίτζας

Σπυρ. Λιανοσταφίδα

Συμεῶν Γαλάκης

Διὰ τό ἀκριβές τῆς ἀντιγραφῆς ἐν Ἀθήναις τὴν 27 Δεκεμβρίου 1850

Ὁ

τῶν ἐν Ἀθήναις Πρωτοδικῶν

Ἐπογραμματοεὺς

Πίναξ γεωργικός Α

Τῆς γῆς σπειρομένης 100 και ἀναδιούσης σίτον: τό μὲν γεώμορον τοῦ ἰδιοκτῆτου:	300	400	500	600	800	1000	1200
ὁ δημοτικός φόρος	9	12	15	18	24	30	36
τό δέκατον	30	40	50	60	80	100	120
ἀφαιρέσει τοῦ σπόρου	100	100	100	100	100	100	100
Μένει τῷ γεωργῷ	61	148	235	322	496	670	844
ὁ δέ ἰδιοκτῆτης καταβα- λάν σπόρον καί μοιράζων ἐξίσου ἤθελεν λάβει ὁ χωρικός	80 ¹ / ₂	124	167 ¹ / ₂	211	298	385	472
διάφορον διά τόν:							
ἰδιοκτῆτην	-19 ¹ / ₂	+24	+67 ¹ / ₂	+111	+198	+285	+372
χωρικόν	+19 ¹ / ₂	-24	-67 ¹ / ₂	-111	-198	-285	-372

Πίναξ γεωργικός Β

Τῆς γῆς ἀναδιούσης 100 τοῦ δέ σπόρου ὄντος τό γενόμενον τοῦ ἰδιοκτῆτου	$\frac{1}{3}=33\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}=25$	$\frac{1}{5}=20$	$\frac{1}{6}=16\frac{2}{3}$	$\frac{1}{8}=12\frac{1}{2}$	$\frac{1}{10}=10$	$\frac{1}{12}=8\frac{1}{3}$
τό δέκατον	33 ¹ / ₃	25	20	16 ² / ₃	12 ¹ / ₂	10	8 ¹ / ₃
ὁ δημοτικός φόρος	3	3	3	3	3	3	3
μένει εἰς τόν γεωργόν ὁ δέ ἰδιοκτῆτης καί ὁ γε- ωργός ἐξ ἴσου συμφωνή- σαντες λαμβάνουσι ἕκαστος	20 ¹ / ₃	37	47	53 ² / ₃	62	67	70 ¹ / ₃
Κατά τήν δευτέραν συμφωνίαν							
ὁ μὲν ἰδιοκτῆτης λαμβάνει	-6 ¹ / ₂	+6	+13 ¹ / ₂	+18 ¹ / ₂	+24 ³ / ₄	+28 ¹ / ₂	+31
ὁ δέ χωρικός	+6 ¹ / ₂	-6	-13 ¹ / ₂	-18 ¹ / ₂	-24 ³ / ₄	-28 ¹ / ₂	-31

Παρατηρήσεις: Ἡ γεωμορική συμφωνία εἶναι ἀφέλιμος τῷ ἰδιοκτῆτῃ ὅταν ἡ γῆ ἀναδίδει μόνον 3:1 καί ἔτι μᾶλλον ὅταν 2:1. Ὅταν ὅμως 4:1 καί πέραν εἶναι ἐπιζήμιος.

Θεωροῦντες μονάδα τόν σπόρον καί ν τήν εὐφορίαν, δηλαδή ποσάκις ἡ γῆ ἀναδίδει αὐτόν ἔχομεν τήν ἐξ ἴσου συμφωνίαν ἀπολαβῆν τοῦ ἰδιοκτῆτου καί τοῦ χωρικοῦ, ἕκαστω ἴδια (0,87. ν - 1) :2

Εἰς ἀνεύρεσιν τῆς εὐφορίας ὅτε ἡ γεωμορική συμφωνία παρέχει τήν αὐτήν ἀφέλειαν ἀμφοτέροις, ἰσολογητέον τόν ἀνωτέρα τύπον τῆ μονάδι ἐξάγεται δέ τότε $v=3,45$ δηλαδή ὅτι αἱ δύο συμφωναί εἶναι ἰσοφελεῖς ὅταν ἡ γῆ ἀναδίδει περίπου 3 $\frac{1}{2}$ τοῦ σπόρου.

Σημειώσεις περί τών εισοδημάτων Χαρβατίου τῷ 1855
 Γραφείσα ἐκ πληροφοριῶν καὶ σημειώσεων τοῦ ἐπιστάτου Ἀναγνώστου

Σίτος εἰς τὰ ἀλώνια	Κριθὴ ὁμοίως	Βρώμη ὁμοίως	Γεώμορον τοῦ ἰδιοκτῆτου		Βρώμη=σπ.	
			Σίτος=σπόρος	κριθ.=1 ¹ / ₂ σπ.		
Μανώλης...	270 κοιλὰ	240?	62	60	18	2
Ἄντ. Βέλβας	350	240?	—	62	18	—
Δημ. Τσοῦρος	220	150?	—	38	10	—
Σπυρ. Μάρκος	120	120?	—	18 ¹ / ₂	9	—
Σταμ. Βέλβας	84	130?	—	18	10	—
Δημ. Πρίφτης	30	60?	—	5	4	—
Μελετ. Καποράλης	20	200?	—	1 ¹ / ₂	8	—
Ἰω. Κανάκης	75	290?	—	19	15	—
Βασ. Λίτσας	100	90?	—	21	7	—
Ἀθ. Κόντος	110	140?	—	26	10	—
Δημ. Βέλβας	5	60?	—	1	5	—
Κολοζούμης	—	180?	—	—	13	—
Σωτ. Λιοπεσιώτης	102	—	—	18	—	—
	1486	1700?	62	291	128	2

Ἡ Εὐφορία τοῦ σίτου ἦν 5:1, ἡ τῆς κριθῆς 20:1, ἡ δὲ τῆς βρώμης 30:1

Ἄ ἂν μὲν σίτος ἐπωλήθη μέσση τιμῆν 44 λ τὴν ὀκάν ἦτοι 11 δρχ. τό κοιλόν 291 κοιλὰ = 3302 δρχ.

Ἡ δὲ κριθὴ ἐπωλήθη μέσση τιμῆν 28 λ τὴν ὀκάν ἦτοι 7 δρχ. τό κοιλόν 128 κοιλὰ = 896 δρχ.

	Οἶνος ἦτοι Μοῦστος		Τριτημόριον τοῦ ἰδιοκτῆτου
Ν. Δέγκλερης	3104 μπότσες	1035 βότσες	= 342 δρχ. 20 λ
Ἀθ. Κόντος	2459	820	= 270
Ἄντ. Βέλβας	1064	355	= 132,60
Λουκάς	900	300	= 116,20
Παππα Αναστάσης	960	320	= 128
Ἀναστ. Κώλιας	920	307	= 122,80
Βασ. Τούντας	800	257	= 106,40
Γ. Παππάς	450	150	= 73,50
Στ. Δέντης	1240	413	= 149,85
Μανώλης	300?	100?	= 50
Π. Δέγκλερης	360?	120?	= 60
Βασ. Λίτσας	150?	50?	= 25
Γ. Κολοζούμης	240	80	= 40
Νικ. Γκιώνης	172	57	= 28,50
Δημ. Τσοῦρης	210?	70?	= 35
Μ. Βέλβας	504	168	= 67,20
Στ. Βέλβας	30	10	= 5
12 Λιοπεσιώται	7560	2520	= 1128
2 ομ.	400?	113?	= 61,40
	20823	7275	2941,65

Σίτος	3300
Κριθή	896
Μοῦστος	2942
Τά βοσκητικά ἐκ τῆς συμφωνίας πρὸς τοὺς ποιμένας ὁμοῦ δὲ τὰ γάλατα, ἀρνιά, κλπ.	450
Αἱ ἐλαῖαι 250 ἐνοικιάσθησαν πρὸς 1 δρχ. ἐκάστη	250
Οἱ κῆποι καὶ λαχανεῖαι εἰσοδίασαν περίπου	100
Τὰ ξύλα τοῦ ὄλου ἔτους τῆς Κυρίας καὶ ἕτεροι ξυλευτικά συμφωνία παρήγαγον περίπου ..	260
Τὸ ὄλον τοῦ ἔτους εἰσόδημα ὡς ἔγγιστα	8200

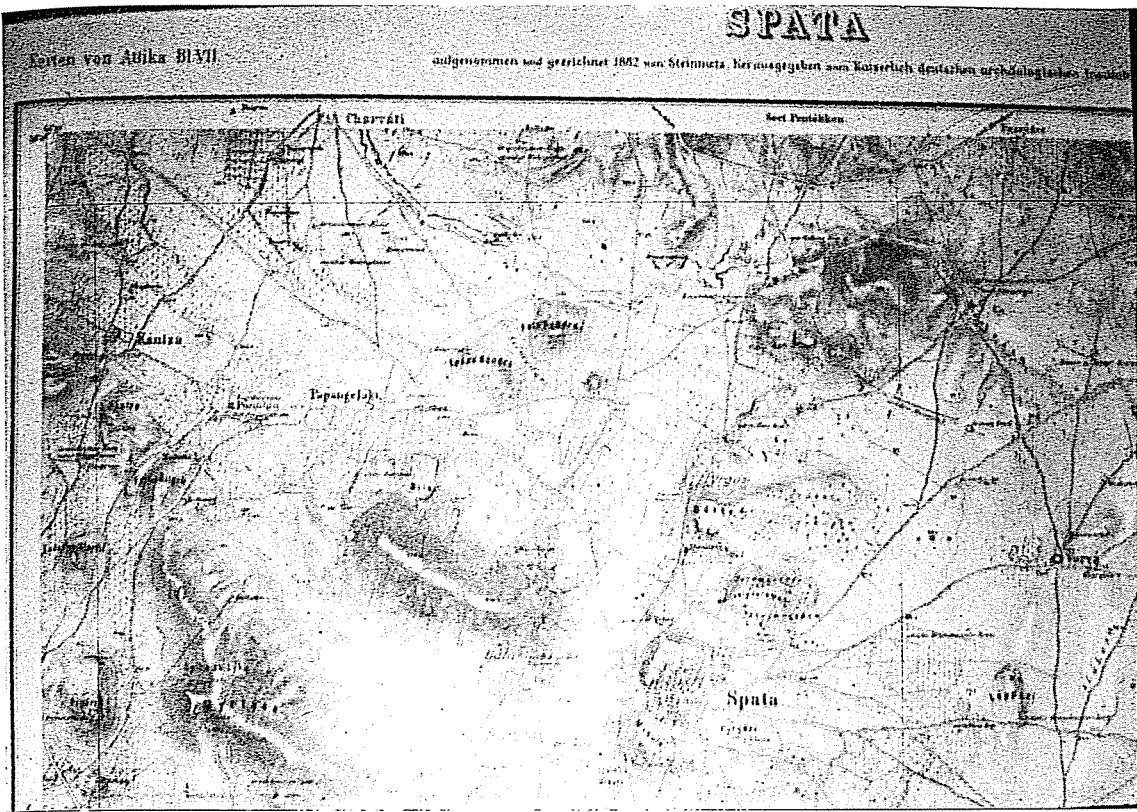
Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ δτε ἔζη ὁ Κ. Ρουζοῦ καὶ δι' ἄλλων τρόπων γεωργίας καὶ συμφωνίας τὸ μέσον ἐτήσιο καθαρὸν εἰσόδημα ἐλογίσθη παρ' αὐτοῦ 17.000 δραχμῶν.

Summary

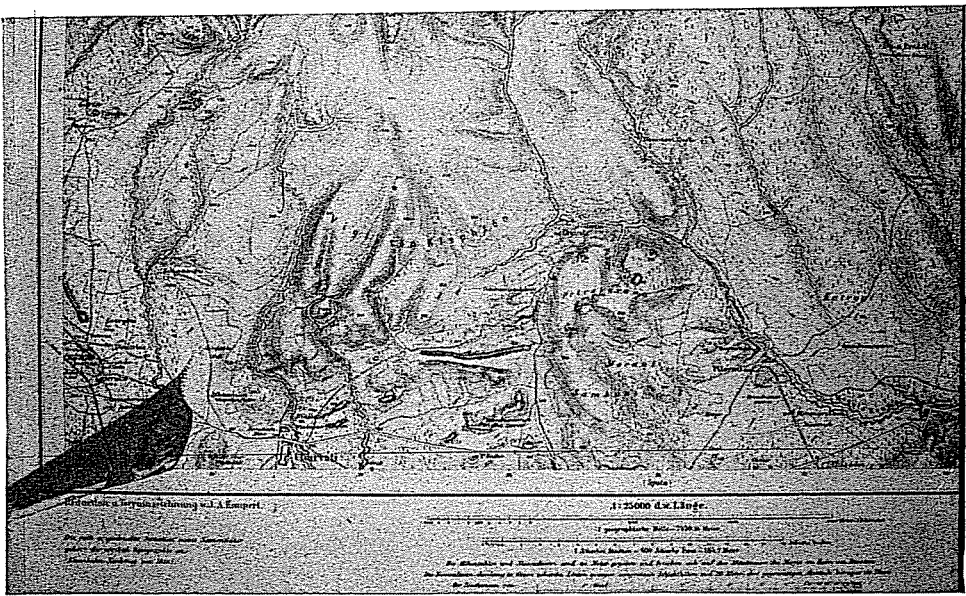
CHARVATI IN THE DECADE 1843-53

In the decade 1843-53, the Charvati estate in Attica was owned by the Frenchman Roujoux, who organised model and systematic farming practices. Despite his efforts, the attempt failed and Roujoux died heavily in debt. The reasons for this failure are analysed. A report of the condition of the estate in 1855 is also published.

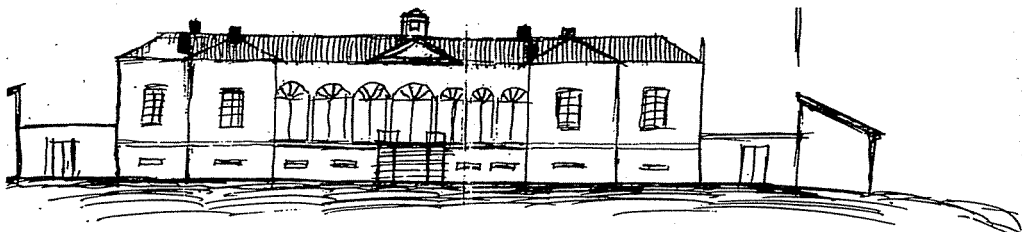
KOSTAS PRIFTIS

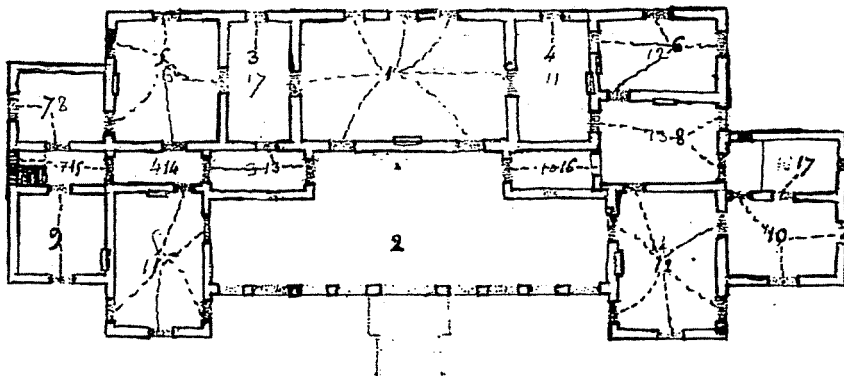
Εικ. 1. Από E. Curtius και J. A. Kaupert, Karten von Attika, Berlin 1881-1900. Bl. VII

Εικ. 2. Από E. Curtius και J. A. Kaupert, Karten..., ό.π. Bl. XII.

Εικ. 3. Η πρόσοψη της «οικίας» του κυρίου του κτήματος, από «Σημειώσεις»

Εικ. 4. Η κάτοψη της «οικίας» του κυρίου του κτήματος, από «Σημειώσεις»